

ADALYA

(AYRIBASIM/OFFPRINT)

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLIĞI
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA
Vehbi Koç Vakfı
Suna-İnan KIRAÇ Akdeniz Medeniyetleri
Araştırma Enstitüsü Yıllık Dergisi
Yönetim Yeri: Barbaros Mh. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 Antalya Tel: +90 242 243 42 74
Faks: +90 242 243 80 13 E-posta: akmed@akmed.org.tr
Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın **Sayı:** XIX - 2016
Yayıncı Sertifika No: 25840

Sahibi: Vehbi Koç Vakfı Adına Erdal YILDIRIM
Sorumlu Müdür: Kayhan DÖRTLÜK
Yapım: Zero Prodüksiyon Ltd.
Abdullah Sokak No. 17 Taksim 34433 İstanbul
Tel: +90 212 244 75 21 www.zerobooksonline.com
Baskı: Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar-İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No: 29487

ISSN 1301-2746

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Hâluk ABBASOĞLU	Gönül ÖNEY
Ara ALTUN	Mehmet ÖZDOĞAN
Oluş ARIK	Mehmet ÖZSAİT
Jürgen BORCHHARDT	Urs PESCHLOW
Thomas CORSTEN	Felix PIRSON
Jacques DES COURTILS	Scott REDFORD
Vedat ÇELGİN	Denis ROUSSET
Nevzat ÇEVİK	Martin Ferguson SMITH
İnci DELEMEN	R. R. R. SMITH
Refik DURU	Oğuz TEKİN
Serra DURUGÖNÜL	Gülsün UMURTAK
Hansgerd HELLENKEMPER	Burhan VARKIVANÇ
Frank KOLB	Michael WÖRRLE
Wolfram MARTINI	Martin ZIMMERMAN

Adalya, **A&HCI** (Arts & Humanities Citation Index) ve **CC/A&H** (Current Contents / Arts & Humanities) tarafından taranmaktadır.

Adalya is indexed in the **A&HCI** (Arts & Humanities Citation Index) and **CC/A&H** (Current Contents / Arts & Humanities).

Hakemli bir dergidir / A peer reviewed Publication

Editörler / Editors

Kayhan DÖRTLÜK
Tarkan KAHYA
Remziye BOYRAZ SEYHAN
Tuba ERTEKİN

İngilizce Editörleri / English Editors

İnci TÜRKOĞLU
Mark WILSON

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No. 25
Kaleiçi 07100 ANTALYA-TURKEY
Tel: +90 242 243 42 74 • Fax: +90 242 243 80 13
akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

İçindekiler

Hande Bulut <i>Karain Mağarası Örnekleri Işığında Bark Extractor (Ağaç Kabuğu Soyucu): Yeni Bir Öneri</i>	1
Emma L. Baysal <i>Beadwork in a Basket: An Ornamental Item from the Final Halaf Level of Mersin Yumuktepe</i>	17
Gonca Dardeniz <i>Cultic Symbolism at the City Gates: Two Metal Foundation Pegs from Tell Atchana, Alalakh (Turkey)</i>	31
S. Gökhan Tiryaki <i>Demir Çağ Milyas Mezarlıkları ve Ölü-Gömme Gelenekleri Üzerine Bir Ön-Değerlendirme</i>	51
Pınar Bursa Sturtevant <i>Eskiçağ'da Anadolu'nun Güney ve Batısında Yer Alan Bölgelerde Balık ve Balıkçılık</i>	75
Laura Slatkin <i>Sophocles' Antigone and the Paradoxes of Language</i>	95
Hüseyin Sami Öztürk <i>Myra'dan Lykia Birliği Rabibi Platon ile Ailesinin Onurlandırılması</i>	103
Ebru N. Akdoğu Arca <i>Lykia'ya Özgü Bir Kavram Olarak Sitometroumenoi Andres'i Plinius'un X, 116/117. Mektupları Işığında Yeniden Değerlendirme</i>	115
Murat Tozan <i>Some Remarks on the Date of Caesar's Capture by Cilician Pirates</i>	133
Hakan Öniz <i>Demre Beymelek Gölü'nde Sualtında Kalmış Liman ve Yapı Formları</i>	151
Işıl R. Işıklıkaya-Laubscher <i>Perge Mozaik Atölyeleri ve Akdeniz Havzası Mozaik Ekolleri İçerisindeki Yeri</i>	169
Mark Wilson <i>Saint Paul in Pamphylia: Intention, Arrival, Departure</i>	229
Hatice Pamir – Nilüfer Sezgin <i>The Sundial and Convivium Scene on the Mosaic from the Rescue Excavation in a Late Antique House of Antioch</i>	251

Elmon Hañer	
<i>Kilikya Ermeni Prensiđi'nin İkinci Başkenti Anavarza</i>	281
Cemal Bali Akal	
<i>Rencontres Méditerranéennes autour de Spinoza.</i>	
<i>Asaf Hâlet, Pessoa, Calvino... et l'inconnue Maria Barbas</i>	313
Marko Kiessel – Sevinç Kurt – Yasemin Mesda	
<i>The Abandoned Khan of Louroujina, Cyprus: A Case Study of a Vanishing Building Type</i>	323
Erin L. Thompson	
<i>J. Paul Getty's Motivations for Collecting Antiquities</i>	349
Kemal Reha Kavas	
<i>Akdeniz Yaylalarında Transbümant Mekân Örüntülerinin Karşılaştırmalı Analizi:</i>	
<i>Belgeler Işığında Antalya (Türkiye) ve Abruzzo (İtalya)</i>	367
François Hartog	
<i>La présence du témoin</i>	397

Akdeniz Yaylalarında Transhümant Mekân Örüntülerinin Karşılaştırmalı Analizi: Belgeler Işığında Antalya (Türkiye) ve Abruzzo (İtalya)

Kemal Reha KAVAS*

1. Giriş¹

Tarih boyunca elverişli iklim, arazi ve su kaynağının bulunmadığı coğrafyalarda yerleşik tarım kültürleri gelişmemiş olduğundan hayvancılık temel geçim kaynağı olmuştur. Otlak alanlarının mevsimsel döngülere göre nitelik değiştirmesi de hayvanlarına besin arayan toplulukların mevsimsel hareketliliğini mecburiyet haline getirmiştir. Böylece göçerlik ve hayvancılık bir bütün halinde gelişmiştir. Göçerliğin Latin kökenli dillerdeki karşılığı “nomad” kelimesinin kökünün “hareketli çoban” anlamına gelmesi² bu bütünleşmenin etimolojik yansımasıdır.

Braudel Avrasya'yı “Atlantik Okyanusu'ndan Çin'e kadar uzanan bir çöller denizi” biçiminde tanımlayarak Avrasya'nın alt bölgelerinde sıkça görülen su ve otlak kıtlığından dolayı tarih boyunca göçerlik tekniklerinin geliştiğini ifade eder³. Genel çerçevesi bu şekilde çizilebilen göçerlik çevreye özgü koşullar, mekândaki hareketlilik stratejileri ve yerleşik kültürler ile kurduğu ilişkilerin doğası gibi faktörler bakımından tarih boyunca farklı biçimlenmeler göstermiştir. Uzun mesafeler kat eden ve temel olarak askeri karakter taşıyan ve güzergâhları öngörülemez göçer hareketler derin siyasi dönüşümlere sebep olmuşlardır⁴.

Buna karşın Akdeniz havzasındaki birçok ülkede günümüzde halen izleri sürülebilir ve “transhümant” olarak adlandırılan, bölgesel, güzergâhları tanımlı ve askeri karakter taşımayan

* Doç. Dr. Kemal Reha Kavas, Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Kampüsü, Antalya.
E-posta: kemalkavas@akdeniz.edu.tr

¹ Bu çalışmaya kaynaklık eden araştırma sürecinin Eylül 2011'de ve Eylül 2013'te gerçekleşen İtalya ayağının yürütülmesindeki rehberliklerinden dolayı kurum yöneticilerinden Dr. Mimar Paola Ardizzola'nın şahsında İtalya'nın Abruzzo ilinde bulunan MusAA (Museo Architettura e Arte) adlı araştırma kurumuna ve L'Aquila Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. R. Continenza'ya teşekkürlerimi sunarım.

Kavas 2013. Aynı zamanda bu çalışma Antalya Bölgesi transhümant mekân örüntülerinin çevre estetiği kuramına göre çözümlendiği bir çalışmamın da devamı niteliğindedir. Önceki çalışmamda Antalya bağlamında ortaya konan düşünceler bu çalışmada İtalyan Akdenizi'ndeki belirli bir transhümant kültür ile karşılaştırılarak incelenmekte ve Akdeniz havzasının farklı noktalarında yer alan transhümant kültürlerin ortak ve değişen özelliklerini tespit etmektedir.

² Chailand 2004, 7.

³ Braudel 2002, 161-162.

⁴ Chailand 2004, 5-6. Tarihte devletlerin göçer toplumlarla mücadeleleri zorlu olmuştur. Askeri açıdan Orta Asya göçerlerinin yüksek hareket ve manevra kabiliyeti ile lojistik organizasyon düzeyine ulaşmak yerleşik toplumlar için imkânsızdı. Dolayısıyla M.Ö. 6. yy.'da İskitler'den başlayarak 17. yy. ortalarında Çin idaresini ele geçiren Mançular'a kadar Orta Asya göçerlerini oluşturan Ural - Altay toplumları tarihte merkezi bir role sahip olmuştur.

bir yarı göçerlik biçimi gelişmiştir⁵. “Nomad” kelimesinin karşıladığı tamamen göçebe çoban yaşamından farklı olan transhüman yerleşik karakter taşıyan toplulukların “yaylacılık” faaliyeti ile oluşur⁶. Transhümanın çerçevesini doğru çizebilmek için öncelikle “yayla” ve “yaylacılık” kavramlarını tanımlamak gerekmektedir. Bu kavramlar Akdeniz havzasındaki yükselti ve iklim şartları ile yakından ilgilidir⁷.

Örneğin Toros sıradağlarının kıyıya paralel olarak uzandığı ve sahilden iç kesimlere doğru ani yükselti artışlarının gözlemlendiği Türkiye’nin Akdeniz bölgesinde yükselti, iklim ve flora bakımından “alt zon” ve “üst zon” olmak üzere iki ayrı bölge bulunur⁸. Kışın otlak imkânı sunan kıyıya yakın alt zonlarda yaz mevsimindeki yüksek sıcaklık ve nem bu imkânları tamamen bitirir. Bu sırada kışın kar ile kaplı üst zonda Nisan-Mayıs aylarından itibaren karlar erir ve çayırlar gelişir⁹. Böylece kırsal faaliyet yazın üst zonda kışın ise alt zonda yoğunlaşır ve bu iki zon arasında mevsimsel hareket zorunluluk haline gelir¹⁰. Bu coğrafi bağlamda otlak bulmak amacıyla bahardan itibaren ve yazın hayvan sürülerinin çıkartıldığı ve “yayıldığı” üst zonun yüksek dağ sırtlarındaki yamaç ve düzlüklerine “yaylak” veya “yayla” adı verilmiştir¹¹. Alt zonda bulunan ve kışın otlak ve tarım imkânı sunan mahallelere de kış otlak anlamına gelen “kışlak” adı verilir¹². Ek olarak yaylak ve kışlak arasında gelişen mevsimsel harekette ara bir yükseltide bulunan ve genelde güz (sonbahar) mevsiminde hayvanlar ile birlikte yaşanan mahallelere “güzlek” veya “güzle” adı verilir¹³.

Türkiye’nin Akdeniz Bölgesi’nde kışlakta tarım ve hayvancılık faaliyetinde bulunan ve yukarıda ifade edilen coğrafi nedenler ile bahardan itibaren hayvanları ile birlikte yaylalara çıkarak yaz sonuna kadar buralarda konaklayan toplulukların yaşamsal faaliyetleri bir bütün halinde “yaylacılık” olarak tanımlanır¹⁴. Yaylacılık, hayvancılığa dayalı “göçebe çoban hayatından” tamamen farklı olarak yerleşik insan topluluklarının hayvan sürüleriyle birlikte mevsimsel hareketler yaptığı, yerleşik topluluklara özgü ve “göçebe hayvancılık” olarak tanımlanabilen bir yaşam biçimidir¹⁵. Transhüman da yerleşik toplulukların yaylacılık temelinde sürdürdüğü göçebe hayvancılığın bir şeklidir¹⁶. Bu bağlamda transhüman, yerleşik hayat süren sürü sahiplerine ait sürülerin çobanlar nezaretinde kışlak – güzlek – yaylak hatlarında mevsimsel salınımlar yaptığı bir yaşam biçimidir¹⁷.

⁵ Johnson 1969, 4; Biondi v.d. 2008, 3; Tunçdilek 1967, 79; Emiroğlu 1977, 21.

⁶ Emiroğlu 1977, 12.

⁷ Tunçdilek 1967, 79.

⁸ Tunçdilek 1964, 19-20.

Braudel 2002, 21. Genel kanının aksine Akdeniz ikliminde yaşam şartları kolay olmamıştır çünkü Akdeniz coğrafyası sadece deniz ile değil, aynı zamanda sahilleri dar şartlara hapsederek kıyıya paralel biçimde uzanan dağlar ile de çerçelenmiştir.

⁹ Tunçdilek 1967, 141.

¹⁰ Darkot 1968, 131-132.

¹¹ Darkot 1968, 131-132.

¹² Emiroğlu 1977, 18.

¹³ Emiroğlu 1977, 18.

¹⁴ Emiroğlu 1977, 18-19.

¹⁵ Emiroğlu 1977, 27.

¹⁶ Emiroğlu 1977, 12.

¹⁷ Johnson 1969, 18; Emiroğlu 1977, 21.

Kışlak ile yayla arasındaki hatların topografyada düşey ya da yatay olarak uzanması mümkündür¹⁸. Örneğin söz konusu hareket Türkiye'nin iç kesimlerinde yatay şekilde, dağlık kıyı kesimlerinde düşey şekilde gerçekleşir¹⁹. Dolayısıyla transhümanın gerçekleştiği bölgelerde yaylalar ile kışlaklar arasında daima yükseklik farkı bulunmak zorunda değildir²⁰. Yaylaları evrensel olarak tanımlayan mutlak fiziki koşullar yoktur çünkü yaylalar ancak kendi yerel bağlamlarında kışlağı tamamlayan ek bir ekonomik faaliyet mahali olarak bağli şekilde tanımlanabilir²¹. Türkiye örneği incelendiğinde genel olarak Orta Anadolu'da yatay transhüman, Akdeniz Bölgesi'nde ise düşey transhüman belirginleşir. Coğrafya biliminin ortaya koyduğu bu önemli tespiti yaptıktan sonra çalışmanın bağlamı daha doğru şekilde tanımlanabilir. Bu çalışma karşılaştırma için seçtiği yöreler itibarı ile Akdeniz Bölgesi'ndeki düşey transhüman ve bu düşey karakterde konumlanan yaylalara odaklanmaktadır.

Yaylalar transhümanı organize ederek dağlık sahaların en önemli potansiyelini meydana getirmiştir. Yaylalar ve vadiler arasında gerçekleşen transhümanın neredeyse hiç değişmeden tarih öncesinden günümüze kadar süregeldiği düşünülmektedir²². Akdeniz iklimi ve topografik şartlarından doğan transhüman tarih boyunca Akdeniz havzasındaki birçok ülkede sürdürülmüştür²³. Transhüman özellikle düzlükler, yaylalar ve dağlık bölgeler arasındaki karşıtlıkların keskin olduğu coğrafyalarda tarih içerisinde doğal olarak gelişmiştir²⁴. İklimle dayalı olarak otlak alanlarının ve hayvan sürüleriyle insanların mevsimsel olarak zon değiştirmeleri transhüman hayvancılık ekonomisinin doğuşu ve gelişiminin temel gerekçesidir²⁵.

Transhüman yaşama tanımlayıcı karakterini kazandıran ve bu yaşam biçimini diğer yaşam biçimlerinden ayıran ana faktör Akdeniz coğrafyasının yüksek kotlardaki yaylaları ve yaylalarda yazın süren geleneksel yaşamdır. Yayla, ek bir geçim sahası ve temel bir yaşamsal dayanak olarak devamlı yerleşmelerin ekonomik yönden tamamlayıcısıdır. Yaylalar sayesinde sürüler taze ve verimli otlaklarda beslenebilmekte, hayvansal ürünler üretilebilmekte, tarımsal faaliyet de gerçekleşebilmektedir²⁶. Yaylalar çevresel verileri ve doğal kaynakları açısından çok özel alanlardır. Dolayısıyla bu karşılaştırmalı çalışmanın ana odak noktasını yaylalara uyum sağlayan mekânsal örüntüler oluşturmaktadır. Kışlaklardaki mekân örüntülerine ise sadece ana hatlarıyla değinilmektedir. Karşılaştırmalı analiz de Akdeniz havzasının iki farklı örneğinde özgünlüklerin, kışlaklardan ziyade, yaylalarda gelişen karakteristik mekân örüntüleriyle sağlandığını göstermektedir²⁷.

Genelde kışlık ve yazlık yaşam alanlarında sınırlı seviyede tarım ile de meşgul olan ve bu uç noktalardan birinde kalıcı konutları bulunan transhüman topluluklar hem sabit hem de geçici yaşam alanlarına sahip olabilir. Transhüman topluluklar her sene aynı mevsimde aynı

¹⁸ Tunçdilek 1964, 17; Johnson 1969, 19.

¹⁹ Tunçdilek 1964, 18.

²⁰ Emiroğlu 1977, 17.

Bu çalışmanın kapsamı dışında kalan Orta Anadolu yaylacılığı yatay transhüman iyi bir örnektir.

²¹ Emiroğlu 1977, 10.

²² Tunçdilek 1985, 146.

²³ Tunçdilek 1967, 148.

²⁴ Biondi v.d. 2008, 3-9.

²⁵ Tunçdilek 1967, 79.

²⁶ Doğanay – Coşkun 2013, 3.

²⁷ Tunçdilek 1985, 146-147.

Karadeniz ve Toros Dağları'nda ve iç bölgelerdeki dağlarda yaylacıların faydalandığı yüzlerce dağ yaylası bulunur. Ot potansiyeli ile bu dağ yaylaları hayvancılık ekonomisinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

noktalarda duraklar ve geçici barınaklarda belirli bir süre geçirdikten sonra tekrar tanımlı güzergâh boyunca hareket eder²⁸.

Bu toplulukların yaşam biçimleri ve yaşam çevrelerinde ortak özellikler tespit edilebilmektedir. Örneğin transhümant karakterdeki kültürel peyzajların ana öğeleri yaylalar vb. konak noktaları, yaylalar ile kışlakları bağlayan göç koridorları ve transhümanın yerleşim merkezleriyle etkileşime geçtiği yerel pazarlardır²⁹. Buna rağmen yerel bağlamlara özgü olarak gelenekler, idari yapılar, yerleşik toplum ile ilişkiler gibi birçok özelliğin farklılaşması ile Akdeniz havzasının farklı yörelerindeki transhümant toplulukların kendilerine has özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bu özgünlükler mekânsal düzene de yansır.

Bu çalışmada mekânsal düzeni anlatmak üzere başvurulan kavram olan “örüntü”, en sade tanımıyla geleneksel toplumlarda belirli coğrafi bağlamda belirli işlevleri karşılayan karakteristik mekânsal kurgudur. Alexander’a göre “örüntü” (*pattern*), bir bağlam, o bağlamdan kaynaklanan bir problem ve problemi çözmeye yarayan kültürel yaklaşımın üst üste çakışması olarak tanımlanmıştır³⁰. Dolayısıyla bir “örüntü” üç öğenin çakışmasından oluşur: Belirli bir çevresel bağlam, bu bağlamın ortaya çıkardığı bir problemler kümesi ve bu bağlamsal problemleri çözen ve kültürel tepkilerle biçimlenen karakteristik bir mekânsal kurgu³¹. Bu soyut “örüntü” tanımı tüm kültürler için geçerlidir fakat yukarıda verilen kural uyarınca şekillenışı kültüre özgüdür³². Bu düşünceler ile Türk ve İtalyan Akdenizi’nden seçilen örnekler (Res. 1) ortak yönleri ve kültüre özgü olarak farklılaşan yönleriyle ele alınmalıdır.

Bu çalışmada Türk ve İtalyan Akdenizi’ni örneklemek üzere sırasıyla Batı Toros Sıradağları’nın biçimlendirdiği Antalya ve Adriyatik Kıyısı’ndaki Apennin Sıradağları’nın biçimlendirdiği Abruzzo İlleri’nden (Res. 1) seçilen iki farklı geleneksel transhümant kültürün yaşamlarını sürdürülebilir kılmak için yaylalarda geliştirdikleri mekânsal örüntüler karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Bu karşılaştırmalı analizin temel hedefi değişen sosyal, ekonomik ve idari yapılar sebebiyle yok olma sürecine giren³³ bu özgün kültürlerin zor yaşam koşulları içerisinde geliştirdikleri sürdürülebilirlik stratejilerinin mekânsal düzene yansması bağlamında ortak ve farklı özellikleri vurgulamak, bu değerli bilgi kaynağı hakkında farkındalık oluşturmak ve önemli bir eksikliğin giderilmesine katkı sağlamaktır³⁴.

²⁸ Tanyeli 1996, 405-471.

²⁹ Herzog v.d. 2005, 82.

³⁰ Alexander 1979, 247.

³¹ Alexander 1979, 247-253.

³² Alexander 1979, 463.

³³ Chailand 2004, 13.

Transhümanın ticari takas vb. yollar ile yerleşik toplumlar ile daha barışçı ilişkiler kurduysa da idari yapılarla çatışmalar ve ekonomik gelişmeler neticesinde göçer kültürler kaybolmaktadır. Genelde devletler göçerleri yerleştirmeye ve kontrol edilebilir çiftçiler haline getirmeye çalışmıştır.

Bakır 1995.

Bakır, bu çalışmanın Türkiye ayağının odaklandığı Batı Toroslar bağlamında transhümant Yörük topluluklarının Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri’nde ne tür iskân stratejilerine maruz kaldıklarını ve Yörükler’in yerleşme ve mekân sorunlarını incelemektedir.

Bu çalışmanın İtalya ayağında tespit edilen veriler ise özellikle 15. yy.’da özgün şartlar dolayısıyla yerleşik devlet otoritesi – transhümanın ilişkileri için istisnai bir durum oluştuğunu, ekonomik ve siyasi nedenlerle devlet otoritesinin transhümanın desteklediğini göstermektedir. Ne var ki bu istisnai örneğin günümüzde olduğu nokta dünyadaki diğer örneklere benzer biçimde transhümanın kayboluşu yönündedir.

³⁴ Anadolu’da göçer karakterli toplumların mekân organizasyonu hakkında mimar araştırmacılar tarafından ortaya

2. Akdeniz Yaylalarında Transhümant Mekân Örüntüleri: Antalya (Türkiye)

2.1. Coğrafi ve Kültürel Yapı

Batı Toroslar'daki Yörük kültürü Akdeniz Havzası'ndaki değişik ülkelerde bulunan coğrafi temelli transhümansız izlerini taşır. Anadolu'da hayvancılığa dayalı kültürlerin izleri Hitit ve Urartu Dönemleri'ne kadar gitmekle birlikte³⁵ yaylacılık kültürü olasılıkla coğrafi nedenler ve yaşamsal mecburiyetler dolayısıyla Anadolu Akdenizi'nin yerel kültürlerinden biri olmuştur. Bununla birlikte, Anadolu'ya Orta Asya'dan göçen Türkler'in bu kültürü zenginleştirdikleri ve günümüzdeki konumuna ulaşmasında pay sahibi oldukları düşünülmektedir. Anadolu Selçuklular Dönemi'nde Orta Asya'dan gelen diğer gruplar yanında çok sayıdaki göçer Türkler'in yer arama çabası askeri bir hareketin ötesine taşınarak sistematik bir yerleşmeye (iskân) dönüşmüştür³⁶. Bu süreçte Yörük toplulukları, toprağa bağlanarak yerleşmenin dışında kalarak, Akdeniz havzasında coğrafi ve çevresel etkenler çerçevesinde gelişen transhümant kültüre adapte olmuş ve yaşamlarını yüzyıllar boyunca sürdürmüştür. Genel olarak transhümant kültür merkezi yönetim sistemi ile çelişmiştir³⁷. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri'nde tarımsal üretimin artırılması için Yörükler yerleşmeye zorlanmış³⁸ ve idare ile çatışmalar yaşamışlardır.

Anadolu'ya gelen Oğuz boyları Orta Asya kökenli boy, dağ, nehir vb. adları devam ettirerek Anadolu'da bulunan Akdeniz karakterli transhümant yaşama adapte olmuş, alçak ovalar ve çevresindeki dağlarda 100-200 km. civarında salınımlar ile yaz ve kışa bağlı hareketliliklerini sürdürmüşlerdir³⁹. Orta Asya'daki göçebe hareketleri ciddi siyasi değişimlere neden olurken Anadolu'daki transhümant kültür bölgesel kalmış ve bugüne kadar devam eden mevsimlik yaşam döngüsünün devamlılığı üzerine kurulmuştur⁴⁰. Batı Toroslar'da topoğrafya ve iklime bağlı olarak Kasım ayından Mayıs ayı başına kadar ılık sahil bölgesinde (kışlakta); yazın ise Eylül ayına kadar serin yüksek dağ sırtlarında (yaylada) yaşanmaya başlanmıştır. Yayla ile kışlak arasında ilkbahar ve sonbahar aylarında kalınan "güzlek" oluşturulmuştur⁴¹. Mevsimlere göre "kışlamak, güzlemek ve yaylamak" halk arasında kullanılan yerel terimler haline gelmiştir⁴².

Batı Toroslar'da transhümant kültürü temsil eden topluluklar genel olarak "Yörük" olarak adlandırılmaktadır. 1965-67 yılları verilerine dayanan 1976 tarihli Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü İskân Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan Planlama Raporu'na göre Türkiye'de 5657 aileden oluşan 38.100 nüfuslu Yörükler'in; 2716 aile ve 16.550 nüfusu Akdeniz

konan ve mimariye odaklanan Bakır (1995) gibi çalışmalar sınırlı sayıdadır. Genelde göçerlerin mimarisi etnografya ve coğrafya araştırmaları (Tunçdilek 1964, Johnson 1969, Emiroğlu 1977, Yalman, 1993a-b; Seyirci 2000) içerisinde kültürel bir boyut olarak ele alınmıştır.

³⁵ Emiroğlu 1977, 24.

³⁶ Köprülü 1972.

³⁷ Yalman 1993, 38-40.

³⁸ Bakır 1995, 18.

Bakır, Osmanlı İmparatorluğu gerileme döneminden itibaren çıkarılan iskân kanunlarına rağmen göçebe hayvancılığın yüksek ekonomik değere sahip olması vb. nedenlerle göçer yaşam kalıplarının devam ettiğini fakat 1950'lerden başlayarak "tarım topraklarının meralar aleyhine artması, orman kanunu hükümlerinin sertleştirilmesi" nedenleriyle göçebe yaşamın güçleştiğini ifade eder. Neticede birçok Yörük aşireti kışlak olarak kullandıkları bölgelere yerleşerek ilkbahardan sonbahara kadar az sayıda hayvanla yaylaya göçmeye başlamışlardır. Tarım teknolojisindeki gelişmeler ve hayvancılık gelirlerinin düşmesiyle birlikte daha çok toprağa bağlanan Yörüklerin yaz aylarında ancak bir – iki ay yaylaya çıkmaları söz konusudur.

³⁹ Bakır 1995, 33.

⁴⁰ Tanyeli 1996, 415-440.

⁴¹ Seyirci 2000, 5.

⁴² Yalman 1993, 220.

Bölgesi'nde yer almaktadır. Buradan en çok Yörük ailesinin Akdeniz Bölgesi'nde olduğu anlaşılmaktadır. Yörükler'in Akdeniz Bölgesi'nde yoğunlaşmalarında arazi yapısı önemli rol oynamaktadır. Antalya İli arazi dağılım durumu bunu açıkça göstermektedir. Antalya'da orman ve fundalık alanlar (%53,6) ile tarım dışı arazilerin (%20,1) toplamı oldukça geniş yer tutmaktadır (%73,7). Arazinin bu durumu, göçerliğe dayalı geleneksel yapı ve iklim yapısı ile birleştiğinde bölgeyi transhümant kültürün merkezi durumuna getirmektedir⁴³.

Yörükler coğrafi olarak "Batı Toroslar" adıyla anılan Antalya – Mersin – Konya üçgenindeki dağlık yörede yoğunlaşır (Res. 2). Yaşayış biçimi ve topoğrafik yapının gösterdiği ortak özellikler dolayısıyla Batı Toroslar çevresel ve kültürel özellikleri bakımından kendi içinde tutarlı ve özgün bir bölgedir. Batı Toroslar, Antalya Körfezi'nin iki yanında yer alan ve kuzeydeki göller yöresinden güneye doğru birbirinden uzaklaşarak biri Batıda Teke ve Güney Menteşe Yörelere'ne uzanan, öteki güneydoğuda İçel Yöresi'ne doğru yönelen iki kol halindedir. Bu bölgede yüksek dağların yakınında vadilerle yarılmış yüksek yaylalara ve geniş ovalara rastlanmaktadır. Bunların hemen hepsi tektonik asıllı çöküntülerden oluşan çukur alanların alüvyonla dolmasıyla ortaya çıkan birikim ovalarıdır. Kıvrımlı dağlık yapı Teke Yöresi'nde (Beydağları 3069 m.) ve Göller Yöresi'nde (Barla Dağı 2734 m., Dedegöl Dağı 2992 m.) büyük yükseltilere ulaşmaktadır⁴⁴.

Bölge Akdeniz İklimi etkisi altındadır. Bu iklim kıyıdan 700-800 m. yükseltiye kadar bütün özelliklerini göstermektedir. Dağların bazı kesimlerde denize fazla yaklaşmış olması, gerçek Akdeniz İklimi'nin etki alanının fazlasıyla sınırlamakta ise de bu iklim, yükseltisi fazla olmayan büyük ovalarda ve vadi yarmalarında hayli içeri sokulur. Bölge yağış fazlalığı, orman varlığı ile İç Anadolu coğrafyasından farklılaşır. Dağlık ve fundalık Akdeniz Bölgesi'nde "dağ (yaban) keçisi," ovalık ve otçul örtülü İç Anadolu Bölgesi'nde ise "yabani koyun" doğal olarak yetişmektedir. Yörükler'e "güzlek" ve "yaylak" alanları sunan Toroslar'ın Akdeniz'e bakan güney yamaçları yabani zeytin, harnut, erik, ahlat, çam, meşe, kayın, ardıç, sedir ormanlarıyla doludur⁴⁵.

Bölgede keçi varlığı bodur fundalık bitki örtüsüne bağlıdır. Karstik yapı sonucu toprak yüzeyinin kuruluğu ve toprak yetersizliği ot ve çayırların gelişmesini engeller. Bu yüzden koyun varlığı azdır. Ilık geçen kış mevsiminde kıyılarda oluşan otlar, ısının artması ve yağışların azalması ile kuruyarak yukarılara doğru çekilmektedir⁴⁶. Koyun ve keçi besleyen Yörükler buna bağlı olarak hareket eder. Kışın rahat geçmesi yayla dönemindeki performansa bağlıdır. Yaylada iyi beslenen hayvan kışı rahat geçirmektedir. Yayladaki süt, yağ, peynir üretiminin yakın çevredeki pazarlara sunulmasıyla gelecek kazanç kış yaşamına katkı sağlar⁴⁷.

2.2. Yerleşim ve Mimarlık

Transhümant Yörük toplulukları mekândaki yüksek hareket kabiliyetleriyle iklimsel döngüler uyarınca kültür - doğa uyumunu sağlamışlardır⁴⁸. Değişik kültür ve coğrafyalar ile karşılaşan Yörük toplulukları mekânsal kurguları ile çevre verilerini ekonomik şekilde değerlendirmiştir. Yaylacılık yapan Yörükler yaylakta hayvancılık, kışlakta ise ziraat ile uğraşmaktaydılar.

⁴³ Saraçoğlu 1989.

⁴⁴ Saraçoğlu 1989.

⁴⁵ Yalman 1993, 176.

⁴⁶ Saraçoğlu 1989.

⁴⁷ Seyirci 2000, 5.

⁴⁸ Yalman 1993, 53-57.

Bu durum yerleşiklik ile göçebelik arasında bir ara biçimdir⁴⁹. Mekân kullanımı genellikle kış mevsiminde yerleşik düzendeki kalıcı evlerde oturma, yazın ise yaylalarda çadırlarda barınmak şeklinde gerçekleşir⁵⁰.

Transhümant karakterdeki Türk toplulukları tarih boyunca karşılaştıkları değişik kültür ve coğrafyalar bağlamında özgün mekânsal kurgular üretmişler ve çadırlar bu hayatın ayrılmaz parçasını oluşturmuştur⁵¹. Orta Asya'dan Anadolu'ya geçiş ile birlikte coğrafi ve iklimsel özelliklerde köklü değişimler olduğu ve aynı zamanda Anadolu'nun tarihsel derinliği içerisinde çevresel koşullar ile bütünleşmiş çeşitli yapı gelenekleri⁵² ile karşılaşıldığı bilinmektedir. Anadolu'ya gelen Türkler Orta Asya iklim ve topoğrafyasına benzer kısmen tarıma uygun İç Anadolu Bölgesi'yle karşılaştılar. Yanlarında getirdikleri koyun sürüleri ile keçe örtülü "topak evler" (Res. 3) bozkır şartlarına uyum sağlamıştır. Anadolu'nun engebeli, ormanlı ve yağışlı olan Akdeniz Bölgesi ise yeni çevresel problemler getirdiğinden bu bölgelerde coğrafi temelli transhümant yaşam biçimine uyum sağlandı. Toroslar'a iyi uyum gösteren keçi beslenmeye ve yağmur suyunu bünyesinde tutmayan kıldan yapılmış kara çadırlar kullanılmaya başlandı⁵³ (Res. 4).

Geleneksel yaşamda Yörükler ısının yükselmesiyle sahilden yüksek rakımlı yaylalara doğru göçmeye başlarlar. Göç başlamadan önce komşu obalar ile de müzakere edilerek göçün zamanı ve fiziki yapısına ilişkin olarak katar başının seçilmesi, yiyeceklerin, çadır malzemelerinin hazırlanması, eksiklerin giderilmesi, işbölümü gibi hususlar önceden tasarlanır⁵⁴. Bir günlük yürüme mesafesinde uygun yerlerde 2-3 gün konaklayarak yaylaya çıkılır. Su çevredeki kaynak, çeşme, sarnıç veya kuyulardan alınır, tuluk ile eşeksirtındaki heybelerde taşınır. Sonbaharda havaların soğuması ile birlikte aynı şekilde sahile yakın bölgelere geri dönülür. Bölgedeki Yeni Osmanlı, Sarıkeçili, Karatekeli, Karakoyunlu ve Gebizli Yörükleri bu tür göçebe yaşayan aşiretlerdendir⁵⁵.

Yukarıda ifade edilen genel kalıplar içerisinde özgün bir transhümant topluluk olan Yeni Osmanlı Yörükleri 1945'lere kadar Antalya Yöresi'nde yaşayarak koyun ağırlıklı hayvancılık ile uğraşmış, aynı zamanda keçi, sığır ve at beslemişlerdir. Yaylada Mayıs-Eylül arası kalıp güzleye inen Yeni Osmanlılar 1-1,5 ay güzlemeden sonra Antalya'nın Döşemealtı, Kömürcüler, Çıplaklı, Odabaşı gibi köylerine inerler. 1987 yazında Yeni Osmanlılar'ın kullandığı Söbüce Yaylası'nda 70 çadır bulunduğu kaydedilmiştir⁵⁶ (Res. 5). Başka bir tespite göre Söbüce Yaylası'nda çadır sayısı 1943'den önce 500, 1960'larda 300-350, 1985'de 107, 1989'da 94'tür⁵⁷. Söbüce Yaylası tüm hayvansal üretimin yapıldığı yer olduğu kadar; günümüzde havası ve suyu için de çıkılan bir yayladır. Günümüzde bu yaylada kalıcı yayla evleri inşa edilmekte ve doğal doku tahrip edilmektedir⁵⁸.

⁴⁹ Seyirci 2000, 111.

⁵⁰ Bakır 1995, 7.

⁵¹ Yalman 1993, 53-57

⁵² Naumann 1991.

⁵³ Bakır 1995, 7.

⁵⁴ Yalman 1993, 189.

⁵⁵ Atabeyli 1940, 213-224

⁵⁶ Bakır 1995, 81-83.

⁵⁷ Seyirci 2000, 98.

⁵⁸ Kavas – Bakır 2015.

Batı Toroslar'daki yaylalarda gelişen mekânsal organizasyonlar iki ana kategoride incelenebilir. İlki ve en çok bilineni "kara çadır" olarak tanınan geçici mekânlardır. İkincisi ise genelde yığma taş sistem ile inşa edilen tek katlı ve basit barınaklardır. Bu iki tip mekân üst zondaki geçici barınakları meydana getirir⁵⁹.

Yıl boyunca hayvanları ile birlikte yeni otlaklar peşinde olan Yörükler'de çadırlar, hayvan sürülerinin karışmaması için 150 ile 500 m hatta bazen 1 km.'ye varan mesafe aralıklarıyla kurulurlar. Barınma birimleri olan çadırlar dışında, Korkuteli – Söbüce Yaylası'nda olduğu gibi, etrafı alçak duvarlar ile çevrilerek tanımlanmış bir açık hava mescidi (namazgâh) bulunabilmektedir (Res. 5). Toplanma, saygı duyulan yaşlı Yörükler'in çadırlarında genellikle akşam oturması şeklinde olur. Pazar, Cuma namazı gibi toplu ihtiyaçlar en yakın yerleşme merkezlerinde giderilir⁶⁰.

Kara çadırların örtüsünü ve asma-germe mantığıyla strüktürel sistemini oluşturan modüler birimler (kanatlar) 0,65-0,70 m. eninde ve 4-7 m. uzunluğunda olup yan yana dikildikten sonra enine "kolan" adı verilen dokuma kirislerle bağlanır. Üst örtü düşey yönde 2,30-2,50 m. yükseklikte ve aşiretlere göre değişen sayıda ahşap direklerle taşınır⁶¹ (Res. 6). Yatay yönde kazıklara bağlanan iplerle (örme) yapının dengesi sağlanır. İç mekânı istenmeyen çevresel şartlardan korumak için çadır strüktürünün yan kısımlarına 1-1,5 m. aralıklı ahşap kazıklarla desteklenen çığ ya da dolak hasırları yerleştirilir. Bu inşa sürecinin bir sonucu olarak çadırlarda iç mekânı üstte çadır çulu, yanlarda gergiler, altta ise tabii toprak zemin belirler. Bu kurgusu ile çadır, Yörükler için "kolay taşınabilen, kurulabilen, detaydan arınmış, işlevsel esneklikler sağlayan" taşınabilir bir barınak haline gelir⁶² (Res. 4, 6).

Genelde 3 m. eninde ve 5-7 m. boyunda bir alanı kaplayan çadır iç mekânından azami ölçüde faydalanılmaktadırlar. Bu mekân depolama, yemek yapma, yeme, uyuma, oturma, misafir ağırlama gibi tüm fizikî ve sosyal ihtiyaçları karşılar. Yapı sisteminin kuruluşu fiziksel problemlere çözüm getirdiği gibi sosyal ihtiyaçlar ile de uyum içerisinde şekillenmiştir. Bu düzende iç mekânda kullanılan araç-gereçler de genelde kolay taşınabilir kazanlar, sahanlar, saç, oklava, şilte, çuval, dokuma tezgâhı vb. olup bu araç-gereçler az sayıdadır⁶³. Dürülüp kaldırılabilen elemanlar hareket kabiliyeti sağlar. Göçer hayatta daha hareketli olmayı gerektiren yaylakta zorunlu donanım taşınır, diğer fazlalıklar (ağır) kışlakta tanıdık bir köy evinde bırakılır.

Çadırlar gibi taşınabilir strüktürlerden farklı olarak yaylalarda *alaçık*, *pür ev*, *manar*, *çivrik* gibi adlar verilen yarı kalıcı şekilde inşa edilen evlere de rastlanmaktadır⁶⁴ (Res. 7). Yüksek yaylalarda geçici ve mevsimlik iskâna hizmet eden alçak tavanlı ve tek katlı barınaklar gözlenmektedir⁶⁵. Yaylalardaki geçim faaliyeti ağırlıklı olarak hayvancılık olduğundan bu barınaklar ikiye bölünerek bir bölümü ağıl, diğeri ise yaşamın geçtiği oda olarak kullanılır⁶⁶. Sert iklim şartları ağaç varlığını kısıtladığından mimaride ahşap kullanımı azalır ve söz konusu barınakların temel malzemesi taş dönüşür⁶⁷.

⁵⁹ Tunçdilek 1967, 57.

⁶⁰ Bakır 1995, 82-83.

⁶¹ Bakır 1995, 195.

⁶² Bakır 1995, 195.

⁶³ Yalman 1993, 257.

⁶⁴ Bakır 1990; Karpuz – Bakır 1991; Kavas 2012.

⁶⁵ Bulut 1998, 111-114.

⁶⁶ Tunçdilek 1967, 57.

⁶⁷ Tunçdilek 1967, 57.

Batı Toroslar'daki yaylalarda tespit edilen mekânsal organizasyonların iki tipi de sivil mimarlık kapsamında değerlendirilmeye uygun niteliktedir. Hayvancılık ekonomisinin birinci sırada geldiği yaylalarda genel olarak geleneksel barınakların son derece yalın olduğu, buna karşın, yaylalarda tarımsal faaliyetlerin öne çıktığı durumlarda yayla evlerinin daha karmaşık hale geldiği görülür⁶⁸. Giriş bölümünde ifade edilen sebeplerden dolayı bu çalışmada transhümant kültürün belirleyici özelliğini yansıtan yayla yaşamı ve yaylada kullanılan mekân kalıplarına odaklanılmıştır. Kışlaktaki mekân kalıpları hususunda detaya girilmeyerek bu konuda genel tanımlar ile yetinilmektedir.

3. Akdeniz Yaylalarında Transhümant Mekân Örüntüleri: Abruzzo (İtalya)

3.1. Coğrafi ve Kültürel Yapı

Abruzzo İli Orta İtalya'da, başkent Roma'nın bulunduğu Lazio İli'nin doğu sınırından Adriyatik Denizi'ne kadar uzanan ve L'Aquila, Teramo, Pescara ve Chieti İlçeleri'ni kapsayan bir idari bölgedir (Res. 8). L'Aquila İlçesi Abruzzo İli içerisinde denize kıyısı olmayan tek idari birim olarak daha çok Gran Sasso ve Maijella adlı Sıradağlar, küçük göller, ormanlar, ovalar ve yaylalardan oluşan engebeli, dağlık bir arazi yapısına sahiptir. L'Aquila sınırları içerisinde özellikle Ortaçağ'da inşa edilmiş surlarla çevrili, topoğrafya ile bütünleşik birçok kırsal yerleşim merkezi bulunur (Res. 9-10). Bu kırsal yerleşimler hayvancılık temelli geleneksel bir ekonomik modelin oluşturduğu çevresel bir ağ (omurga) sistemi ile birbirine bağlanır⁶⁹.

İtalya Yarımadası'nın orta kısmında Adriyatik Denizi ile Apennine Sıradağları arasında yer alan Abruzzo Bölgesi'nin kabaca dikdörtgen biçiminde olduğu söylenebilir. Bu dikdörtgenin kuzeybatı-güneydoğu doğrultusuna oturan uzun kenarı yaklaşık 125 km., kuzeydoğu-güneybatı doğrultusuna oturan kısa kenarı ise yaklaşık 90 km. uzunluğundadır⁷⁰. Yaklaşık 10.800 km².lik alanıyla Abruzzo, Molise ile birlikte İtalya Yarımadası'nın en dağlık bölgelerinden biridir. Abruzzo'nun iç kesimlerinde Apennin Sıradağları'nın en yüksek zirveleri bulunmaktadır. Abruzzo Bölgesi'nin yarıdan fazlasının rakımı 600 m.'nin üzerindedir ve çoğunlukla tepelerin doğrudan deniz ile buluştuğu görülmektedir⁷¹. Abruzzo kuzeyde Tronto, güneyde ise Trigno Irmakları tarafından sınırlanır. Bu iki su kaynağının arasında kuzeyden güneye uzanan Vibrata, Salineno, Tordino, Vomano, Saline, Pescara, Foro, Feltrino, Sangro ve Sinell Irmakları bulunur⁷².

Bölgenin fiziksel yapısı üç ana bölüme ayrılan büyük sıradağ kütleleri tarafından karakterize edilmektedir. Bu üç bölüm de kabaca paralel olarak kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda uzanır. Bu üç bölümden en önemlisi en doğudaki Laga-Gran Sasso-Morone-Maiella dağ sırasıdır. Bunun sebebi sadece bu bölümün en yüksek zirveleri içermesi değil aynı zamanda doğudaki iç-Apennine Bölgesi'yle batıdaki dağlar platosunun kesin sınırlarını oluşturmasıdır. Özet ile sözü edilen sıradağlar bölümü Adriyatik Abruzzo ile İç Abruzzo'yu birbirinden ayırır⁷³. Morfolojik ve jeolojik açılarından bakıldığında İç Abruzzo ile Adriyatik Abruzzo'nun

⁶⁸ Tunçdilek 1967, 147.

⁶⁹ Kavas 2009, 85-89.

⁷⁰ Totani 2008, 31.

⁷¹ Totani 2008, 31.

⁷² Totani 2008, 42.

⁷³ Totani 2008, 31-32.

farklı özellikler gösterdiği tespit edilmektedir⁷⁴. Coğrafi açıdan İç Abruzzo “üst zon”, Adriyatik Abruzzo da “alt zon” karakterine⁷⁵ sahiptir.

Adriyatik Abruzzo olarak adlandırılan bölüm tepeler ile dolu olup kıyı çizgisine paralel şekilde uzanmakta ve denize doğru eğim ile alçalmaktadır. Adriyatik Abruzzo nispeten daha düşük rakıma sahip dağ ve tepeler ile kireçli ve kumlu sahillerden ve bazı kesimlerde falezlerden oluşur. Böylece Apeninler’in doğu sınırında deniz ile buluşmalar farklı kesitler ile meydana gelmiştir. Doğal peyzaj geniş düz veya hafifçe eğimli yüzeylerden müteşekkil olarak derin vadilerce yarılar ve kıyıda falezler vasıtasıyla deniz ile buluşur. Derin yarıklarla dolu olan Adriyatik Abruzzo ortalama olarak 25 km. genişliğe sahip olup geniş platolar ve hafif eğimli arazilerden oluşur. Bu kesimin batı-doğu yönünde birçok akarsu dağlık iç kesimlerden kaynaklanarak Adriyatik Denizi’ne dökülür⁷⁶.

Abruzzo’da hayvancılığın yaygın olduğu kesimler tarımsal arazilerin gerisindeki dağlık bölgelerdir. Buralar yün başta olmak üzere birçok yerel ürünün geçmişte Toskana ve Puglia ile değiş-tokuş yapıldığı merkezdir. İç Abruzzo orman varlığı bakımından zengindir. Ormanların büyük kısmını meşe ve kayın ağaçları oluşturur⁷⁷. Bölgedeki maddi kültür verileri ve yazılı kaynaklar, tarihi antik dönemlere kadar geri giden ve küçükbaş hayvancılığa bağlı yün ticaretinden beslenen bir ekonomik modelin bulunduğunu gösterir. Bu modele göre hayvan sürüleri ve çobanlar hayatlarını yazları yüksek rakımlı yaylalarda, kışları da denize yakın bölgelerdeki kışlık yerleşimlerde geçirirlerdi. Çağlar boyunca bölgede uzunluğu birkaç yüz kilometreye ulaşan yazlık – kışlık salınımlar ile oluşmuş transhümant kültür gelişmiştir⁷⁸. Ortaçağ boyunca bu kültür bölgedeki siyasi otoritelerce desteklenmiştir. Bölgeye hâkim olan yerel lordlar ve aileleri yün ticaretini güvenlik altına almak için “tratturo” adı verilen sistemli göç yolları ve yollar üzerinde kontrol kuleleri, konaklama noktaları vb. tesisler inşa etmiştir. L’Aquila’da kültürel miras değeri taşıyan tarihi yerleşimler bu “çevresel omurga”⁷⁹ sistemi çerçevesinde birbirleriyle ilişkilidir.

L’Aquila’yı Puglia İli’ndeki Gran Sasso Yaylaları’na ve deniz kıyısına bağlayan ana yol Navelli Yaylası’nın içinden geçmektedir (Res. 9-10). Bu ana yol Abruzzo ve Orta İtalya’nın tarihinin yazıldığı ve transhümant faaliyetin gerçekleştiği ana akstr⁸⁰. Bu kırsal bölgeler anı, duygu, kültür ve hayal gücüyle yüklü zengin bir kültürel miras barındırır⁸¹. Abruzzo, Molise, Campania, Puglia ve Basilicata Yöreleri’nden geçen geleneksel göç patikaları yaklaşık 3.063 km. uzunluğunda olup 21.000 hektarlık yüzey alanına sahiptir⁸². Nisan - Mayıs aylarında sıcaklık yükseldiğinde yaylalara ve dağlık bölgelere göç başlar, Eylül - Ekim aylarında güz soğuğu etkisini göstermeye başladığında tekrar düşük rakımlara inilir⁸³. Sözü edilen transhümant hareketlilik hayvanların sağlığı açısından çok faydalıdır. Bu hareket ile hayvanlar daha güçlü hale gelir, yaylalardaki taze ve kaliteli besinden istifade ederek süt üretimleri ve yün kalitelerini artırırlar⁸⁴.

⁷⁴ Totani 2008, 41.

⁷⁵ Tunçdilek 1964, 19-20.

⁷⁶ Totani 2008, 41-44. Bu coğrafi bağlam Braudel (2002) tarafından tarif edilen karakteristik Akdeniz kıyı özelliklerini göstermekte ve transhümant yaşam biçiminin gelişmesindeki temel çevresel etkenleri üretmektedir.

⁷⁷ Totani 2008, 53.

⁷⁸ Marini 2008, xi.

⁷⁹ Kavas 2009, 85-89.

⁸⁰ Marini 2008, xxiii.

⁸¹ Biondi v.d. 2008, 5.

⁸² Biondi v.d. 2008, 3.

⁸³ Biondi v.d. 2008, 3-4.

⁸⁴ Biondi v.d. 2008, 4.

Göç yüksek bir organizasyon kabiliyeti ile idare edilmekteydi. 1000 baş hayvan 10 çoban tarafından güdülmekte ve böylece, kişi başı 100 koyun olmak üzere, 15.000 – 20.000 baş hayvan yaklaşık 150 – 200 çoban tarafından kontrol edilmekteydi. Dolayısıyla bir göç mevsiminde göç yollarında hareket eden 3-5 milyon civarındaki koyun ile birlikte 30.000 – 50.000 civarında insan göçe katılmaktaydı⁸⁵. Abruzzo Apenin Dağları ve yaylalarının yazlık otlakları ile Puglia çayırlarındaki kışlık otlaklar arasındaki transhümant salınım tam anlamıyla gerçek bir biyolojik döngü olarak yüzlerce yıl boyunca dağ nüfusunun tüm yaşamını düzenlemiştir⁸⁶.

Transhümant çobanlar tarafından yürünen büyük ve yeşil patikalar farklı kesimlerden geçseler de dağ - deniz arasındaki genel yönelimleri bakımından paralelliklerini korurlar (Res. 9). Arazide bu biçimde bıraktıkları izler ile patikalar bölgeyi yoğun bir yol ağı ile geçer ve bu coğrafyaya transhümant kültürün damgasını vurur. Hem dağların sert kışlarından hem de kıyının yaz sıcaklarından kaçınarak her mevsim için ideal konak yerlerini bulmayı mümkün kılan bu coğrafyanın mekânsal zenginlikleri transhümant kültürün yüzyıllar boyunca ayakta kalmasını sağlayan temel çevresel girdi olmuştur⁸⁷.

3.2. Yerleşim ve Mimarlık

L'Aquila ve Celano'dan Foggia'ya, Pescaressoli'den Candela'ya, Castel di Sangro'dan Lucera'ya uzanan geniş patikalar (Res. 9) yüzlerce yıl insanların, ticari malların ve hayvanların dağlardan kıyıya ve kıyıda dağlara aktarımını sağlayan arterler olarak çalışmıştır. Bölgenin kültürü de bu arterler çevresinde gelişerek kamp alanları, geçici barınaklar, türbeler, kiliseler, kasabalar ve kentler bu ana aks etrafında biçimlenmiştir⁸⁸. Söz konusu arterlerin bu yönden “çevresel omurga” oluşturdukları söylenebilir⁸⁹.

Yerleşim ve mimarlığa ilişkin özgün yapı da bu çevresel omurganın içerisinde vücut bulmuştur. Mevsimsel değişimlere uygun olarak ve periyodik bir salınım halinde binlerce transhümant çoban ve beraberlerindeki milyonlarca küçükbaş hayvan dağlık kesimlerden yaylaya oradan da sahile yakın düzlüklere inip çıkmıştır. Çevre tarihi bakımından bir okuma yapıldığında transhümant kültürün dağlar ile deniz arasında mevsimsel diyaloglar kurduğu söylenebilir⁹⁰. Braudel'in ifadesiyle Akdeniz coğrafyasının sınır koyucuları olan deniz ile dağlar⁹¹ transhümant kültürün dinamik yapısıyla verimli bir diyaloga geçmiş, tarih boyunca kültürel olarak birbirlerini

⁸⁵ Biondi v.d. 2008, 4; Manhi 2008, xi-xii.

⁸⁶ Totani 2008, 30.

⁸⁷ Marini 2008, xxi.

Biondi v.d. 2008, 5. Transhümant dair bilgiler nesiller arasında aktarılmaktaydı. Bu aktarımda transhümant toplumlar için evrensel ölçekte geçerliliği bulunan hayvanlar, hastalıkları ve tedavileriyle ilgili bilgiler, zehirli bitkilere ilişkin bilgiler, gökyüzü gözlemleriyle hava tahminleri, haydutlara karşı savunma yöntemleri gibi bilgiler öğretilirdi.

⁸⁸ Marini 2008, xxii.

⁸⁹ Kavas 2009, 170. Söz konusu zinciri soyut bir düzeyde bir *omurga* olarak düşünebiliriz. *Omurga (armature)* kavramı, değişik alanlarda değişik anlamlarda kullanılmıştır. Sanatta bir heykelin taşıyıcı çerçevesini tanımlarken, biyolojide, kaplumbağa kabuğu gibi, bir organizmanın koruyucu öğelerini niteler. Her iki tanımda da etrafında ikincil öğelerin takıldığı birincil taşıyıcı çerçeve önerisi vardır. Ana çerçeveye karşı olarak, ikincil öğeler yapısal (taşıyıcı) değildir ve değiştirilebilirler. Sanatsal ve biyolojik analogide olduğu gibi, çerçevenin yapısı belli bir mantık kuralı çerçevesinde bir araya gelen öğelerden müteşekkil bir zincir biçiminde olabilir. İkincil öğeler yapısal olarak otonom olmasalar da bir araya geliş biçimleri sayesinde parçaları birbirini dengeleyen, destekleyen ve bütünleyen kararlı bir yapı teşkil eder. Bu kavramsal çerçevede *Omurga*, ikincil elemanların bağlı olduğu bir taşıyıcı çerçeve olarak düşünüldüğünde, Abruzzo'da birbiriyle karşılıklı bağımlılık gösteren yerleşimlerin çevre ölçeğinde bir *omurga* sistemi oluşturdukları düşünülebilir.

⁹⁰ Marini 2008, xxi-xxii.

⁹¹ Braudel 2002, 21.

beslemiş ve yerleşme karakteri ile mekânsal örüntüler bu diyalogun sonucunda biçimlenmiştir.

Bu yönleriyle transhümant yaşam dağ toplumları tarafından konuşulmuş olan ilk kültürel dil olarak görülebilir. Bu dil doğaçlamadır çünkü tam anlamıyla yerin karakterine bağlı olarak kendi kuralları çerçevesinde gelişmiş ve zaman üstü bir ritim ile yüzyıllar boyu tekrar ederek gelenek görenek ve kültürel etkileşimin kaynağı olmuştur. İlk bölümde ifade edildiği gibi Abruzzo Apennin Dağları tarafından iç Abruzzo ve Adriyatik Abruzzo olmak üzere iki ana kesime ayrılmaktadır. Bu coğrafi ayırım mimarlık ve yerleşim kültürü bakımından da anlamlıdır. Böylece Abruzzo'nun temel tarihsel karakterini oluşturan kırsal uygarlık ve mekânsal örüntüleri vücut bulmuştur⁹².

Adriyatik Denizi boyunca Tronto ve Pescara Irmakları arasında uzanan dağların etekleriyle deniz kıyısı arasında su baskını risklerinin, bataklıkların ve sıtma salgınının bol olduğu dar bir şeritte küçük ölçekli kıyı yerleşimleriyle transhümant kültürün kışlakları bulunmaktaydı. Buralarda kalıcı konutların az olduğu, daha çok çobanlar ve koyunlarının barınması için basit ve taşınabilir yapılar geliştirildiği anlaşılmaktadır. Arazide dağınık olarak ağır yapılarının izleri de sürülebilmektedir. Tarıma elverişli araziler Laga-Gran Sasso-Morone-Maiella Dağları'yla Pescara Irmağı'nın kuzey kesimi arasında ve ek olarak Pescara ve Trigno Irmakları arasında yoğunlaşmıştır. Kıyı kesiminin neredeyse yarısını kaplayan bu araziler aile çiftlikleriyle Abruzzo'nun geleneksel tarım üretimini sağlar. Patikalardan oluşan yoğun bir yol ağıyla evler pazarların kurulduğu yerleşim merkezlerine bağlıdır.⁹³

Transhümans bakımından evrensel nitelikte olan mekânsal örüntüler Adriyatik Abruzzo'daki kıyı bandına ve dar ovalara sınırlanmış kışlaklardaki kırsal konutlar ile iç Abruzzo'da transhümant göç güzergâhları üzerindeki konma noktalarında kullanılan çadır benzeri geçici ve taşınabilir mekân düzenlemeleri ve kalıcı nitelikteki küçük ölçekli yığma barınaklardır.

Göç esnasında mümkün olduğunca hafif malzemeler kullanılmaktaydı. Göç kafilesi çobanlar, koyunlar, eşekler, çadır malzemeleri ve diğer araç gereçlerden oluşuyordu. Çobanların kişisel bohçaları çok hafifti ve içinde sadece yün battaniye, ahşap oyma gereçleri, gaz lambası ile birlikte zeytinyağı ve tuz gibi temel gıda maddeleri bulunurdu⁹⁴. Kafile günlük ortalama 15 – 20 km. yol kat edebiliyordu. Konaklama noktaları su kaynaklarına yakın yerlerden seçilirdi. Bu noktalarda çadırlar kurulur, süt sağılır ve sütün işlenmesinden peynir ve çökelek üretilirdi. Yemeklerde peynir, çökelek, kesim vakti gelmiş bir koyunun eti ve soğan olurdu. Çadırların tabanları yaprak ve çalılar ile kaplanarak bu yüzeylerde uyunurdu⁹⁵. Çadırlara ek olarak göç hatları üzerindeki kayalık alanlarda çobanların kısa süreli barınmalarına imkân veren yığma taş yapıların bulunduğu da tespit edilmektedir⁹⁶. Bu küçük ölçekli yapılar kubbe veya tonoz sistemlerinin kullanımı ile olumsuz iklimsel şartlardan korunmayı sağlayan kapalı mekânlar oluşturur (Res. 11).

Akdeniz havzasında transhümant yaşama bağlı olarak gelişen mekânsal örüntüler genellikle sivil mimarlık kategorisinde sınıflandırılmaktadır. Bu yapılar yönetici sınıflar veya devlet

⁹² Marini 2008, xxi.

⁹³ Totani 2008, 48.

⁹⁴ Medoro 2008, 26. Bu mütevazı yaşam biçiminde sürekli hareket halinde olunmasına rağmen gündeğümü ve akşam duaları mutlaka yapılırdı. Çobanlık İncil'e göre peygamberlerin uğraşlarından biri olduğu için transhümant inanç sisteminde de çobanlığın özel bir yeri vardı.

⁹⁵ Biondi v.d. 2008, 4.

⁹⁶ Bu tespitler yazar tarafından Eylül 2013'teki alan araştırmalarında yapılmıştır.

otoritesi tarafından stratejik amaçlarla inşa edilmiş anıtsal ve büyük ölçekli kale, mabet vb. yapılar dışında kalan ve halkın kendi mütevazı imkânları içerisinde yakın çevresinde bulabildiği malzemelerle ve yöresel tekniklerle inşa ettiği yalın konutlardır. Göç yollarında kullanılan çadırlar veya kışlaklardaki kalıcı kırsal konutlar sivil mimarlık örnekleridir. Türkiye'deki Batı Toroslar'da bulunan Yörük kültürüne özgü çadır ve kırsal konutlar ile İtalya'da Abruzzo Apenninleri'ndeki çadır yapıları da bu kategoridedir. Abruzzo'daki transhümant çobanların kullandıkları çadırlar hakkında sadece yazılı bilgiler bulunmakta ve konstrüktif detayları hakkında somut verilere ulaşılamamaktadır.

Abruzzo transhümant kültürünün özgün mekânsal örüntüleri yaylalarda yoğunlaşmıştır. Abruzzo yaylalarının karakteristik özelliği çadırlar gibi sivil mimarlık kapsamına giren diğer mekânsal üretimler dışında anıtsal niteliğe sahip yapıların devlet otoritesi tarafından ciddi yatırımlar ile transhümansa bağlı olarak inşa edilmiş olmasıdır. Anıtsal nitelikteki bu mekân organizasyonları Abruzzo'nun özgün tarihsel gelişimi içerisinde devlet otoritesi ile transhümant faaliyetin ortak hedefler ile uzlaşma sağladığı 15. yy. ve takip eden iki yüzyıllık dönemde üretilmiştir (Res. 12).

Abruzzo'da transhümant faaliyetin ilk organizasyonları antik Roma Dönemi'ne kadar gerigider⁹⁷. Tarihte birçok coğrafyada tekrar eden yerleşik – göçer çatışması Orta İtalya bağlamında da gerçekleşmiştir⁹⁸. Romalılar bu hareketliliği kontrol altına almak üzere askeri müdahalede bulunmuşlar ve galip gelerek ilk resmi transhümant rotalarını oluşturmuş ve bunları kontrol altına almışlardır. Orta İtalya'da transhümant kültür altın çağını Ortaçağ sonlarından Yakın Çağ başlarına kadar uzanan yaklaşık üç asırlık dönemde ve özellikle 15. yy.'da yaşamıştır. Bu dönemde transhümant faaliyetin etkileri Orta İtalya sınırını aşarak Toskana'ya kadar yayılmış ve transhümans Medici ailesi gibi İtalyan Rönesansı'nın önemli patronlarının yün ticaretini destekleyen hayati önemde bir ekonomik faaliyet haline gelmiştir⁹⁹.

15. yy. ortalarında bölge üzerinde egemenlik sağlayan idareci Aragonlu Alfonse (1396-1458) 1447'de "Puglia'daki koyuna bağlı faaliyetlere ilişkin gümrükleme" konusunda çıkardığı yasa ile transhümant faaliyet ile ilgili tüm sorunların çözümünde devlet otoritesini sorumlu kılmıştır¹⁰⁰. Transhümant kültürün yy.'lar boyunca doğal akışı içerisinde yakalamış olduğu sürdürülebilirlik başarısı 15. yy. itibarı ile devlet otoritesi tarafından fark edilerek bu sistemin kurumsallaştırılmasına çalışılmıştır. Anılan yasa gereğince koyuna bağlı ekonomide verimliliği sağlamak üzere yirmi ve üstü sayıda koyuna sahip olanlar transhümant rotalarını takip etmek zorundaydı ve göç güzergâhlarının güvenliğinden ve altyapı yatırımlarından devlet sorumluydu¹⁰¹.

İtalyan Akdenizi'ndeki transhümant mekân örüntüleri bakımından Orta İtalya ve Abruzzo Yöresi'nin özel konumu yukarıda açıklanan tarihsel nedenlere dayanır. Abruzzo'daki ortagüney Apennin Sıradağları arasından geçen transhümant göç hatları dünya üzerindeki benzer örnekler ile karşılaştırıldığında en yoğunlarından biridir ve bu hatlar boyunca kasabalar, kiliseler, çeşmeler ve birçok mimari eser ve yerleşim dokusu öbekleşmektedir. Bu yönüyle

⁹⁷ Capezzali 2008, 64.

⁹⁸ Marini 2008, xiii. Yerleşik kültürün gözünden bakıldığında Transhumans yalnızlık, yoksulluk ve mülklerden vazgeçme anlamındadır. Altın çağ boyunca yerleşik ve göçer kültür bir çıkar çatışması sonucu ittifak yapmış olsa da birbirlerini anlamakta zorluk çekmiştir çünkü göçerin gözünde yerleşik kendini belirli bir mekâna hapsedtiği için anlaşılmaz, yerleşik gözünde de göçer yalnız, yoksul ve yersiz-yurtsuzdur.

⁹⁹ Marini 2008, xxi.

¹⁰⁰ Capezzali 2008, 68-71.

¹⁰¹ Totani 2008, 54.

göç koridorları sanat, kültür ve ekonomi tarihi açısından çok zengin veriler sunmakta ve kırsal kültür bu koridorlarca karakterize edilmektedir¹⁰².

Başlıca göç yolları, “Kral Patikası” veya “Campo Imperatore – Castel del Monte Patikası” olarak da bilinen 244 km.’lik L’Aquila – Foggia hattı, 207 km.’lik Celano-Foggia hattı, 211 km.’lik Pescasseroli-Candela hattı ve 127 km.’lik Castel di Sangro - Lucera hattıdır¹⁰³ (Res. 9). Göç koridorlarının kendi fiziki yapıları büyük bir altyapı yatırımı olarak anıtsal nitelikleriyle dikkat çekmektedir. L’Aquila’dan Foggia’ya uzanan ve “Kral Patikası” olarak bilinen ana aks yaklaşık 111 m. genişliğindedir¹⁰⁴ (Res. 9, 12). Bu göç koridorları geniş ve yeşil yollar olarak Abruzzo ve Molise dağlık yörelerinin yazlık otlaklarını Puglia Platosu’nun ılıman iklimli düzlüklerine bağlamaktadır¹⁰⁵. Yolun yaklaşık 111 m. genişliğinde olması sayesinde binlerce koyunun eş zamanlı olarak geçişi mümkün olmuş ve koyunların daha kolay kontrol edilerek çevredeki tarım arazilerine zarar vermeleri engellenmiştir. Abruzzo - Puglia hattında gelişen geleneksel göç yolları ırmağın üzerinden ve dağların eteklerinden geçerek karmaşık, özelleşmiş ve sürekli hareket halindeki transhümant organizasyonun üretmesini ve ürettiklerini pazarlamasını mümkün kılmıştır. Ana göç yolları ve ana yolu köylere bağlayan tali yollar toplamda 20.000 hektarlık yüzey alanına sahiptir¹⁰⁶.

Bu devasa genişlik ve yüzey alanları ile standartları oluşturulmuş ve kiliseler, kaleler, gözetleme kuleleri, köprüler gibi birçok mekânsal donatı ile takviye edilmiş olan ana yola verilen isim de devlet ile transhümant arasındaki uzlaşının izlerini taşır. Devleti ve yerleşik uygarlığı simgeleyen “kral” sözcüğü ile kırsal kültürü ve transhümanı hatırlatan “patika” sözcükleri ana göç güzergâhının adı konarken kavramsal bir bileşim oluşturmuştur. Tarihte genelde çatışma ve uyuşmazlık halindeki bu iki kültür “kral patikasında” karakteristik bir ortaklığa kavuşmuştur. Abruzzo transhümantına özgü en önemli mekânsal örüntüler de yerleşik-göçer uyumunu simgeleyen bu ana *omurga* etrafında ve yaylalarda biçimlenmiştir. İç Abruzzo’nun etkileyici doğal çevresi burçların, savunma duvarlarının ve üzerinden milyonlarca koyun ve binlerce insanın göç ettiği “yün yolunu” veya “kral patikasını” kontrol altında tutmak üzere stratejik olarak konumlandırılmış ve hassasiyetle tasarlanmış gözetleme kuleleri ve müstahkem dağ köylerinin inşa edilmesine şahitlik etmiştir¹⁰⁷.

Abruzzo transhümant kültürünün altın çağı esnasında her göç döneminde yaklaşık beş milyon hayvanın bu patika üzerinden transfer edildiği düşünülür. Patika uğradığı köy ve kentlerdeki pazarları çobanların doğal üretimleri olan at, peynir ve yün ile destekledi. Bu ticari aksın getirdiği zenginlik bu hatta yapılan yatırımların yüksekliği yol boyunca tespit edilen türbe, kilise vb. mimari eserlerden okunabilir. Coğrafya her noktasındaki farklı yerleşme özellikleri ve mimari öğeleriyle transhümant kültürün izlerini taşımaktadır. Her ne kadar transhümant kültür ortadan kaybolmuşsa da bu izler günümüzde dahi okunabilmektedir¹⁰⁸.

Navelli yaylasında bulunan San Pio delle Camere adlı müstahkem dağ köyü kral patikası üzerinde gelişen karakteristik bir kırsal yerleşim örneğidir. San Pio delle Camere Navelli Yaylası’na hâkim bir sırta yerleşmiştir (Res. 10). Bu bölgedeki her küçük kale gibi ovada çalışan

¹⁰² Biondi v.d. 2008, 3.

¹⁰³ Totani 2008, 55.

¹⁰⁴ Marini 2008, xxi.

¹⁰⁵ Biondi v.d. 2008, 3.

¹⁰⁶ Totani 2008, 55.

¹⁰⁷ Totani 2008, 30.

¹⁰⁸ Marini 2008, xi-xii.

çiftçiler üzerinde kontrol sağlamayı amaçlamaktadır. Yüzyıllar boyunca bu arazilerin yöneticileri kaledeki kuleden transhümant hareketliliği de takip etmişlerdir. San Pio delle Camere'nin topografya ile ilişkisi ve silüetini karakterize eden kulesi Abruzzo Apennineleri'nin ve Navelli Yaylası'nın en gerçek ve en önemli tarihsel fenomeni olan transhümant faaliyetin yerleşim dokusu ve mimarideki yansımalarıdır.

Transhümant kültürün mekânsal örüntüleri hakkında daha kapsamlı bilgi üretebilmek için ana göç güzergâhı ve ona doğrudan bağlı olarak gelişen köylerin yanı sıra iç Abruzzo'nun dağlık kesimlerinde ve yaylalarının çevrelerinde nispeten ücra konumlara dağılan kırsal yerleşimlerin de incelenmesi gerekir. Bu bölgelerde araziye dağılmış konutlar veya konut grupları gözlenmez. Bunun yerine kompakt ve sıkışık bir dokuda düzenlenmiş yerleşim merkezleri bulunur. Bu yerleşim merkezlerinde en dış çeperde yükselen evler sürekli olarak uzanan bir koruma duvarı oluşturur. Genelde bu tür müstahkem yerleşim merkezleri tarımsal arazilerin yakınlarında, çoğunlukla da tarım arazileri ile otlakların arasında, su kaynaklarına veya göllere yakın konumlarda yer alır. Bu yerleşim dokusu, Sangro Vadisi ile Cinque Miglia Ovası arasında kalan Gran Sasso ve Velino Sirente Dağları bağlamında, yüzyıllarca devam etmiş olan transhümant yaşamın özellikleriyle açıklanabilir¹⁰⁹.

Her 1.000 baş koyun için en az 10 çoban gerektiği ve sürülerin binlerce baş hayvandan oluştuğu düşünüldüğünde iç Abruzzo Yöresi'nde bulunan genç işgücünün neredeyse tümünün transhümant faaliyette çalışması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla çobanlık yapan genç erkekler kış boyunca bu yerleşim merkezlerinden uzakta olmak durumundaydı. Ekim - Mayıs ayları arasındaki bu uzun süre boyunca sert iklim şartlarına maruz kalan bu yerleşim merkezlerinde yaşlılar, engelliler, kadınlar ve çocuklar tehlike altında ve izole bir şekilde yaşam zorundaydı. Bu mecburiyetler iç Abruzzo'daki S. Stefano di Sessanio, Carapelle Calvisio, Castelvecchio Calvisio gibi müstahkem yerleşim merkezlerinin (Res. 10) kalın ve sağlam duvarlar ile çevrili sıkışık yerleşim dokusunu, kar ve yağmurdan korunmak üzere gelişmiş dar sokakları ve geniş saçaklar oluşturan kemerli ve tonozlu mimari tasarımları (Res. 13) açıklamaktadır¹¹⁰.

Bu tür müstahkem dağ köylerindeki maddi kültür verileri tüm yerleşime tek bir fırının hizmet ettiğini ve kent meydanının oluşmadığını göstermektedir. Bu durum çevresel kaynakların en verimli şekilde kullanılması gerektiği bir ortama ve kullanım alanı kıtlığına işaret eder. Olasılıkla Adriyatik Abruzzo'daki yerleşim dokusuna karşıt olarak iç Abruzzo'nun dağ köylerinde yerel pazarlar kurulmuş ve yöre insanı yolların açık ve güvenli olduğu mevsimlerde dağlık bölgelerin çeperlerinde yer alan bölgesel pazarlara gitmek zorunda kalmıştır¹¹¹.

Bu bağlamda iç Abruzzo'da oluşan müstahkem dağ köylerine örnek olarak Carapelle Bronluğuna bağlı olan Carapelle Calvisio (baronluk idare merkezi), Castelvecchio Calvisio, St. Stefano di Sessanio, Rocca Calascio ve Castel del Monte verilebilir. Bütün bu yerleşimlerden daha üst kotta bulunan ve baronluğa bağlı tüm köyleri izleyebilen Rocca Calascio güçlü bir kale olarak sistemin hâkim ögesidir (Res. 10 ve 14)¹¹².

Rocca Calascio Kalesi transhümant sistemin bölgesel devlet otoritesince kontrolüne şahitlik eden bir kültürel miras örneğidir. Kare tabanlı masif yapının duvarları yerel kireçtaşından üretilmiş büyük taş bloklar ile örülmüştür. Dışarıdan iki kademe sur ile çevrili olan kule

¹⁰⁹ Totani 2008, 53.

¹¹⁰ Totani 2008, 54.

¹¹¹ Totani 2008, 54-55.

¹¹² Redi 2008, 150-151.

Carapelle Baronluğu'na bağlı tüm köyleri hatta Navelli Yaylası'na kadar uzanan çok geniş bir sahayı izleyebildiği gibi çevresinden geçen tüm transhüman yollarını da kontrol altında tutarak yüksek yaylalardaki yazlık otlaklar gibi ücra alanlarda bile kraliyet otoritesinin varlığını hissettirmektedir¹¹³. Karakteristik bir Ortaçağ Donjonu olan Rocca Calascio, 15. yy. ortalarında hem çevre duvarları hem de ana kütesi bakımından güçlendirilerek bugünkü biçimini almıştır (Res. 14). Kare tabanlı ana yapının her köşesine yarım silindir formunda bir kule entegre edilmiştir. Rocca Calascio'yu çevreleyen ilk kademe duvarlar ile ikinci kademe duvarlar arasında kemerli ve tonozlu geçitler ile örtülü dar sokaklar ile birbirine bağlanan konutlar ve kiliseler bulunur. Yün ekonomisinin getirdiği zenginliği temsil eder nitelikte duvar resimleri ve üst sınıfa ait evler kraliyet ailesi ve zengin sürü sahiplerinin ailelerinin bu özel kalede korunduklarını göstermektedir¹¹⁴.

Carapelle Baronluğu'nun hâkimiyeti altındaki Castelvechio Calvisio adlı müstahkem dağ köyü vaziyet planı ile organik ve doğaçlama bir gelişimden ziyade belirli bir bağlamsal işlev doğrultusunda tasarlanmış özel bir yerleşime işaret eder (Res. 15). Dar ve birbirlerini dik kesen sokaklardan oluşan bir ızgara sistemi en dışta sur halini almış kule evler ile çevrilmiştir¹¹⁵. Dıştaki koruma duvarı planda eliptik bir dış form oluşturur. Bu eliptik form eşyükselti eğrileriyle uyum sağlamakta ve elipsin orta aksı yüksek kotlara otururken kot çeperlere doğru düşmektedir. Böylece höyüğü andıran bir silüet ortaya çıkar. Genelde iki kat olan evlerin zemininde ağıl veya atölyeler, üst katında ise yaşam mekânları bulunmaktadır. Üst katlara çıkan merdivenler masif tonozlar ile taşınırlar. Böylece bu dış merdivenler evlerin beden duvarlarından konsol çıkarak sokağın üzerini örten derin saçaklar oluşturur (Res. 13). Derin saçaklardan oluşan özgün mekân örüntüsünü ifade eden bu karakteristik sokak kesitleri kardan ve soğuk rüzgârlardan korunmayı sağlamıştır. Köyün evlerinin tarihlenebildiği en erken dönem 13. yy.'ın ikinci yarısıdır¹¹⁶.

Carapelle Baronluğu'nun hâkimiyeti altındaki başka bir müstahkem köy olan Santo Stefano di Sessanio bölgedeki tarım ve hayvancılık faaliyetlerini düzenlemek ve kontrol etmek üzere inşa edilmiştir. Yerleşim merkezinde bölgeye bir dönem hâkim olan ünlü Medici Ailesi'nin adını taşıyan bir kule bulunmaktadır. Aquila Vadisi ve Barisciano Yaylası arasında, iki vadi arasındaki düzlüğe hâkim bir tepe üzerinde yer alan S. Stefano di Sessanio bölgede geleneksel mimari doku bakımından en değerli örneklerdendir. Ortaçağ'da surlarla çevrili olan köyün orijinal yapılanması tepe noktasındaki kule etrafında gelişen planlanmış bir elips formundadır¹¹⁷. Yerleşim dokusu, sokaklar, mimari elemanların çeperleri, üzeri kemerlerle örtülü sokak geçitleri yörenin iklimsel, topoğrafik ve ekonomik bağlamına uyumlu olarak biçimlenmekte ve genel karakteriyle Castelvechio Calvisio yerleşimiyle benzeşmektedir¹¹⁸.

Abruzzo Apenninleri boyunca tespit edilebilen yaylalarda transhümant kültür etkisi altında gelişen mekânsal örüntüleri üç kategoride incelemek mümkündür.

¹¹³ Redi 2008, 151-152.

¹¹⁴ Redi 2008, 173.

¹¹⁵ Morico 2003, 107-117.

¹¹⁶ Redi 2008, 156.

¹¹⁷ Continenza 1996, 11-13.

¹¹⁸ Zamanla işlevlerini yitiren surlar üzerinde pencereler, balkonlar inşa edilerek surlar konut cephelerine dönüştürülmüş olsa da genel itibarı ile yerleşim Ortaçağ'daki orijinal dokusunu büyük ölçüde korumuştur. 6 Nisan 2009 tarihinde meydana gelen 6,3 şiddetindeki L'Aquila depreminde yerleşimin simgesel ögesi olan 18 m. yüksekliğindeki "Medicea Kulesi" tamamen yıkılmış, birçok tarihi yapı tahrip olmuştur. Kule yerleşim silüetinin ayrılmaz bir parçası ve simgesi olduğu için silüetteki yerini hatırlatmak için kulenin bulunduğu yere çelik çerçeve ile bir yapı inşa edilmiş ve olası tahribatlardan korunmak için tarihi yapılar çelik takviyeler ile korumaya alınmıştır.

Birinci tip örüntü transhümant çobanların göç güzergâhlarında kullandıkları çadırlar ile üretilen geçici, hafif, taşınabilir strüktürlerden oluşur. Bu kategoriye ilişkin somut fiziksel veriler tespit edilememektedir. İkinci tip örüntü göç güzergâhlarında yığma taş sistem ile inşa edilmiş olan ve çobanların kısa süreli barınmalarına imkân veren küçük ölçekli kubbe veya tonoz yapılarıdır. Bu çalışmanın odak noktasını oluşturmayan bu iki mekânsal kalıbı “sivil mimarlık” kategorisinde incelemek mümkündür.

Bu karşılaştırmalı analizde İtalya ayağındaki özgünlüklerin kaynağı olarak öne çıkan üçüncü tip mekânsal örüntü ise göç yollarının çevrelerinde ve dağlık arazilerde gelişmiş olan müstahkem dağ köyüdür. Devlet otoritesi tarafından tasarlanan ve finanse edilen bu mekânsal örüntü ilk iki tip örüntüye karşıt olarak planlı yerleşim dokusu, burçlar, kuleler ve yüksek sanat ürünü kiliseler ile anıtsal nitelikler göstermektedir. Orta İtalya transhümant kültürüne bağlı olarak gelişen mekânsal örüntüler içerisinde en özgün değere sahip olan bu son mekânsal örüntü tipidir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma Akdeniz havzasının farklı köşelerinde kendine özgü coğrafi, ekonomik ve siyasi şartlar altında biçimlenmiş iki farklı transhümant kültürü geliştirdikleri mekânsal örüntüler bakımından belgeler ışığında ve karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Her iki transhümant kültür için ortak olan noktalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir. Öncelikle mekânsal kurgularında çevreleriyle tam bir uyum sergilemektedirler. Zor coğrafi şartlarda sürdürülebilirliği sağlayan transhümant yaşam biçimi yüksek organizasyon kabiliyeti gerektirmektedir. Çok sayıda insan ve hayvanın dâhil olduğu mevsimlik göç hareketinin organizasyonu ve bu sürece adapte edilen çadır gibi esnek mekânsal kurgular ortak özellikler olarak öne çıkmaktadır. Mekânda farklı işlevlere cevap vermek üzere kullanılan donatının hafif ve esnek malzemelerden üretilmiş olması da ortak bir yaklaşımdır (Res. 4, 6).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan iki transhümant kültür arasındaki temel farklılaşma ise yerleşik kültürler ile kurdukları ilişki biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’deki örnekte transhümant kültür ile yerleşik idari sistem arasında sürekli olan gerilimli bir ilişki söz konusudur¹¹⁹. Yörükler’in iskân edilmesi doğrultusunda gelişen bu mücadele geçen yüzyılın sosyal ve ekonomik şartları içerisinde transhümant kültürün sona ermesine neden olmuştur. İtalya’dan seçilen örneğin de vardığı sonuç benzer olsa da geç Ortaçağ ile Yakın Çağ arasında geçen birkaç asırlık dönemde yerleşik devlet otoritesi ile transhümant sistem arasında ortak menfaatlere dayalı bir işbirliğinin kurulduğu görülmektedir¹²⁰. Bu tarihsel işbirliği sonucunda İtalyan yaylaları bağlamındaki mekânsal örüntüler Türkiye örneğine karşıt olarak devlet otoritesi tarafından finanse edilmiş, ölçek, malzeme ve sanatsal üslup bakımlarından anıtsal özellikler taşımış ve stratejik planlama ve tasarımların ürünleri olmuştur (Res. 13-15).

Türkiye örneğinde transhümant kültürün yaylalarda ürettiği mekânsal örüntüler iki kategoride incelenmiştir. Birincisi Yörükler’in göç güzergâhları üzerindeki konaklama noktalarında ve “güzlek”, “yaylak” gibi mevsimlik konma noktalarında kullandıkları taşınabilir barınaklar olan çadırlardır (Res. 4-6). İkinci mekânsal örüntü ise yaylalarda bulunabilen kalıcı barınaklardır (Res. 7). Burada tespit edilen mekânsal örüntülerin ikisi de sivil mimarlık kapsamında değerlendirilmiştir.

¹¹⁹ Bakır 1995.

¹²⁰ Capezzali 2008, 68-71.

Abruzzo (İtalya) yaylalarında bulunan transhümant kültürün mekânsal örüntüleri üç kategoride incelenmiştir. Birinci tip örüntü göç güzergâhlarında kullanılan çadırlardır. İkinci tip örüntü göç güzergâhlarında yığma taş sistem ile inşa edilmiş olan ve çobanların kısa süreli barınmalarına imkân veren küçük ölçekli kubbeli ve tonozlu yapılardır (Res. 11). Buradaki ilk iki tip mekânsal örüntü “sivil mimarlık” kategorisinde incelenmiştir. Üçüncü tip mekânsal örüntü ise göç yollarının çevrelerinde ve dağlık arazilerde gelişmiş olan müstahkem dağ köyüdür (Res. 10, 13, 14, 15). Devlet otoritesi tarafından tasarlanan ve finanse edilen bu mekânsal örüntü tipi ilk iki örüntü tipine karşıt olarak planlı dokuları, anıtsal burç ve kuleleri ve yüksek sanat ürünü kiliseleri ile anıtsal nitelikler göstermektedir. Müstahkem dağ köyü Orta İtalya transhümant kültürüne bağlı olarak gelişen mekânsal örüntüler içerisinde en özgün değere sahip olanıdır.

Antalya (Türkiye) ve Abruzzo (İtalya) yaylalarındaki transhümant mekân örüntüleri karşılaştırıldığında Türkiye örneğinde yayla yerleşim örüntüsünün organik bir şekilde zaman içerisinde gelişerek doğayla bütünleştiği, çoğunlukla taşınır nitelikte olduğu (Res. 4, 6), İtalya yaylalarında ise duvarlar ile çevrili sabit yerleşimler olduğu görülür. İç Abruzzo Yaylaları'nı kontrol eden bu tür müstahkem köyler hassas bir tasarım ile bir seferde inşa edilmiştir (Res. 15). Türk ve İtalyan yaylalarında gelişen iki farklı mekânsal örüntü arasında etkileyici bir karşıtlık bulunmaktadır. Karşılaştırmadan ortaya çıkan başka bir önemli sonuç da kışlaklarda ve yaylalarda kalıcı ve taşınabilir mekân örüntülerinin dağılımıdır. İtalya örneğindeki müstahkem köyler yaylalarda yer alır. Dolayısıyla yaylalarda kalıcı konutlar bulunmakta, kışlaklarda ise geçici barınaklar kullanılmaktadır. Oysa Türkiye'deki örneklerde genellikle kalıcı yerleşim kışlakta olup yaylalarda geçici ve taşınır mekânsal çözümler geliştirilmiştir. Sözü edilen farklılıkların hepsi de coğrafyaya özgü sebeplerden dolayı oluşmuştur.

Her iki örnekte de transhümant topluluklar mekândaki yüksek hareket kabiliyetleriyle doğa ile yakından ilişkili olmuşlar ve iklimsel döngüler uyarınca yer değiştirerek kültür - doğa uyumunu kurmuşlardır. Bu veriler ışığında her iki bağlamdaki mekânsal kalıpların çok boyutluluğu ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca benzer çevresel şartlarda benzer yapı sistemlerinin kullanılması tesadüf değildir. Yukarıdaki örneklerin de gösterdiği gibi mekânsal kalıplar kültür ve çevreye özgü değerlerle birlikte şekillenmiştir. Benzer coğrafi ve iktisadî şartlar doğrultusunda benzer mekânsal sonuçlar vücut bulmuştur¹²¹. Belgeler ışığında Akdeniz havzasında tespit edilen farklı transhümant kültürlerin mekânsal yaklaşımlarındaki benzerlikler ortak bir “Akdeniz coğrafyası” ve “Akdenizlilik” fikrini desteklemektedir¹²². Bu bağlamda tarihsel ve coğrafi farklardan kaynaklanan özgünlüklerine karşın Türkiye ve İtalya'daki mimari geleneklerinin Akdeniz coğrafyasındaki ülkeler ile sürekliliklerinden söz etmek mümkündür.

Bu çalışmanın sonuçları Akdeniz havzasındaki transhümant kültürler hakkındaki araştırmaların zenginleşmesi ihtiyacını da vurgulamaktadır. İncelenen yerleşme ve mimarlık örnekleri transhümant toplulukların kültür - çevre ilişkileri ve ekolojik sürdürülebilirlikte elde ettikleri başarıları da ortaya çıkartmaktadır. Bu bakımdan mimarlığın çevresel uyumunu sağlayan ekolojik tasarım arayışlarının gündemde olduğu çağımızda incelenen mekânsal ilkelerin kavranması ve bunların çağdaş yorumlarının üretilmesi gerekmektedir. Bu çalışma sözü edilen arayış için de tarihsel bir altlık oluşturmuştur.

¹²¹ Johnson 1969; Tunçdilek 1986, xix.

¹²² Ginio 2006.

Kısaltmalar ve Kaynakça

- Alexander 1979 C. Alexander, *The Timeless Way of Building* (1979).
- Atabeyli 1940 N. K. Atabeyli, "Teke (Antalya) Yörükleri Hakkında Notlar", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* IV, 1940, 213-224.
- Bakır 1990 İ. Bakır, "Toroslarda Göçebe Mimarisi", *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (1990) 17-30.
- Bakır 1995 İ. Bakır, *Batı Toroslarda Göçerlerin Yerleşme ve Mekân Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme* (1995).
- Biondi v.d. 2008 L. Biondi – F. Celli – F. Merlonghi – E. Peretti Elio – G. Totani, "Introduction", bk.: G. Totani – L. Biondi– F. Celli – F. Merlonghi (ed.), *Tratturi e Transhumanza: Arte e Cultura/Sheep-Tracks and Transhumance: A Great Heritage* (2008) 3-9.
- Braudel 2002 F. Braudel, *The Mediterranean in the Ancient World* (2002).
- Bulut 1998 İ. Bulut, *Torul'un Coğrafi Etüdü* (1998).
- Capezzali 2008 W. Capezzali, "Transhumance in History and Bibliography", bk.: G. Totani – L. Biondi – F. Celli – F. Merlonghi (ed.), *Tratturi e Transhumanza: Arte e Cultura/ Sheep-Tracks and Transhumance: A Great Heritage* (2008) 61-92.
- Continenza 1996 R. Continenza, *Argomenti di rappresentazione urbana* (1996).
- Chailand 2004 G. Chailand, *From Mongolia to the Danube: Nomadic Empires* (2004).
- Darkot 1968 B. Darkot, *Türkiye İktisadi Coğrafyası* (1968).
- Doğanay – Coşkun 2013 H. Doğanay – O. Coşkun, "Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sorunları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı 30, 2013.
- Emiroğlu 1977 M. Emiroğlu, *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık* (1977).
- Ginio 2006 A. Ginio, "Akdeniz Düşüncesi: Henri Pirenne, Shelomo Dov Goitein ve Fernand Braudel", bk.: E. Özveren – O. Özel – S. Ünal – K. Emiroğlu (ed.) *Akdeniz Dünyası: Düşünce, Tarih, Görünüm* (1991).
- Herzog v.d. 2005 F. Herzog – R. H. Bunce – M. Pérez-Soba – R. Jongman – A. Gómez Sal – I. Austad, "Policy Options to Support Transhumance and Biodiversity in European Mountains", *Mountain Research and Development*, Vol. 25 No 1, 2005, 82-87.
- Johnson 1969 D. L. Johnson, *The Nature of Nomadism: A Comparative Study of Pastoral Migrations in South-Western Asia and Northern Africa* (1969).
- Karpuz – Bakır 1991 H. Karpuz – İ. Bakır, "Türkiye'de İkinci Konut olarak Yayla, Mezra ve Tatil Evleri", *Türkiye Aile Yıllığı*, 1991, 301-310.
- Kavas 2009 K. R. Kavas, *Environmental Aesthetics of the Rural Architectural Tradition in the Mediterranean Highlander Settlement: The Case Study of Ürünlü* (2009).
- Kavas 2012 K. R. Kavas, "Türk Konut Mimarisinde Tarihsel Süreklilikler: Orta Asya ve Anadolu", *Belleten*, Vol. LXXVI, 2012, 503-538.
- Kavas 2013 K. R. Kavas, "Mimariyi Dokumak: Anadolu-Batı Toros Göçerlerinde Çevre – Kültür İlişkisi", *Bilig*, Sayı: 64, 2013, 231-258.
- Kavas – Bakır 2015 K. R. Kavas – İ. Bakır, "A Comparative Analysis of the Past and Present: Plateau Settlements and Semi-Nomadic Life in the Taurus Mountains (Turkey)", *Athens Journal of Mediterranean Studies* 3, 2015, 235-247.
- Köprülü 1972 M. F. Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (1972).

- Marini 2008 F. Marini, "Presentation", bk.: G. Totani – L. Biondi – F. Celli – F. Merlonghi (ed.), *Tratturi e Transumanza: Arte e Cultura/Sheep-Tracks and Transhumance: A Great Heritage* (2008) xi-xiv.
- Medoro 2008 E. Medoro, "Memory, Emotion and Imagination: a Comment to Adagio Transhumante by Elio Peretti", bk.: G. Totani – L. Biondi – F. Celli – F. Merlonghi (ed.), *Tratturi e Transumanza: Arte e Cultura/Sheep-Tracks and Transhumance: A Great Heritage* (2008) 25-27.
- Morico 2003 W. Morico, *Castelvecchio Calvisio: Storia e territorio* (2003).
- Naumann 1991 R. Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı* (1991).
- Redi 2008 F. Redi, "Landscapes of Transhumance", bk.: G. Totani – L. Biondi – F. Celli – F. Merlonghi (ed.), *Tratturi e Transumanza: Arte e Cultura/Sheep-Tracks and Transhumance: A Great Heritage* (2008) 129-190.
- Saraçoğlu 1989 H. Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi* (1989).
- Seyirci 2000 M. Seyirci, *Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri* (2000).
- Tanyeli 1996 U. Tanyeli, "Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni", *Tarıhten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme - T.C. Başbakanlık TOKİ II. B.M. İnsan Yerleşimleri - Habitat 1996 Konferansı Bildiriler ve Sergi Kitabı* (1996) 405-471.
- Totani 2008 G. Totani, "Indelible Memory: the Shepherds' Abruzzi", bk.: G. Totani – L. Biondi – F. Celli – F. Merlonghi (ed.), *Tratturi e Transumanza: Arte e Cultura/Sheep-Tracks and Transhumance: A Great Heritage* (2008) 29-60.
- Tunçdilek 1964 N. Tunçdilek, "Türkiye'de Yaylalar ve Yaylacılık", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 14, 1964, 15-28.
- Tunçdilek 1967 N. Tunçdilek, *Türkiye İskân Coğrafyası* (1967).
- Tunçdilek 1985 N. Tunçdilek, *Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı* (1985).
- Tunçdilek 1986 N. Tunçdilek, *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi* (1986).
- Yalman 1993 A. R. Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları* (1993).

Abstract

Comparative Analysis of the Transhumant Spatial Patterns in the Mediterranean Plateaus: Antalya (Turkey) and Abruzzo (Italy) in the Light of Documentary Evidence

The Mediterranean basin, which has been the home of numerous major civilizations, involves local geographies where transhumant societies were active throughout history. The transhumant life patterns have appeared due to the characteristic geographical, climatic and cultural features of the coastal regions around the Mediterranean. These transhumant communities usually live around those regions with dramatic changes of altitude in the mountain ranges lying parallel to the coastline. Taking advantage of the topographical outlines and responding to the problems of vegetation and food, these societies have kept on changing their habitat according to the different seasons of the year. It can be observed that during the hot and humid summer months the transhumant communities move to the plateaus in the higher elevations where the weather is cool and vegetation is fresh and abundant enough for successful animal breeding. Whereas, during the winter they stay in lower altitudes closer to the coast.

This vertical movement to the plateaus constitutes the fundamental characterisation of the life pattern called transhumance. During the winter, on the other hand, transhumant communities move down to the lower altitudes closer to the sea to take advantage of the warmer coastline. In their seasonal destinations the transhumant cultures may produce permanent dwellings, while elsewhere they may use temporary dwellings forms like tents or other types of lightweight structures. The type of these spatial configurations are determined by the specific environmental context. Around the different countries of the Mediterranean basin, transhumant cultures with long histories are observable. These societies may be analysed through a set of common features sharable through different regions of the Mediterranean. However, these cultures also differ according to their local customs, environmental context, social institutions and relations with neighbouring sedentary cultures and ruling authorities.

This study analyses the spatial configurations and settlement patterns of two exemplary transhumant cultures of the Turkish and Italian Mediterranean around the provinces of Antalya and Abruzzo and identifies their common and differing features. The principal factor that differentiates transhumant cultures from other forms of life is the summer habitat on the high plateaus of the Mediterranean landscape. That is why in Turkish *yaylacılık*, is the word associated with transhumance. It signifies “a form of life dependent on the plateau” (*yayla*). The plateau/*yayla* is a very special place in terms of environmental inputs and natural resources. Therefore, the real focus of this comparative study is comprised by the spatial patterns adapted to the plateaus. Meanwhile the spatial patterns of the winter habitat (*kışlak*)

are mentioned very broadly. The comparative analysis indicates that the unique features of the two different case studies are constituted mainly by the spatial patterns of the plateaus (*yayla*) rather than those of the winter settlements (*kışlak*).

In its simplest definition, a “spatial pattern” is the juxtaposition of a local context, a spatial problem introduced by the local context and a cultural solution to the problem. This abstract definition of “pattern” applies to all cultures; however, its spatial embodiment is culturally specific. While the above-mentioned abstract definition becomes the underlying principle of commonalities, the local context poses different spatial solutions. Therefore, the case studies representing the Turkish and Italian Mediterranean contexts should be compared by considering their common features and culturally specific differences.

As a result of the comparative analysis in the light of documentary evidence, the common features of the two transhumant traditions may be summarised as follows. Firstly, their spatial configurations are in perfect harmony with their environment. Their transhumant form of life required high capacity of organisation in difficult geographical circumstances. The organisation of the seasonal movement involving a great number of people and animals and the flexible and lightweight spatial configurations of this process, such as the tents, can be regarded as the common features.

The fundamental difference between the two transhumant cultures originates from their differing relations with the sedentary cultures. The Turkish case exemplifies a historical tension between the transhumant culture and sedentary administrations. As a result of this tension, the transhumant communities were obliged to settle down, and transhumance has come to an end due to social and economic circumstances. Although the Italian case exemplifies a similar result, its historical process is quite different. Over a couple of centuries between the late Medieval and the final phases of the Early Modern period, due to mutual interests, there was cooperation between transhumance and sedentary authority. As a result of this historical cooperation, some transhumant spatial patterns were financed by the state. This underlying strategic planning and design has produced architecture of monumental character.

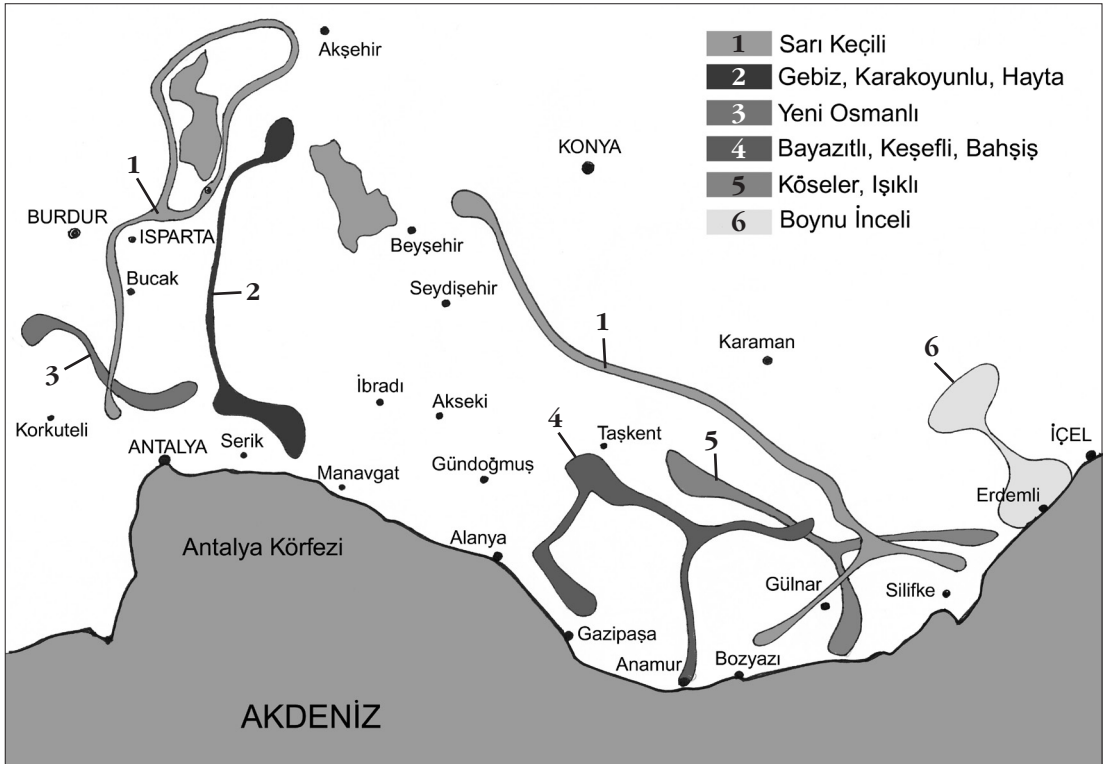
As a result of this comparative analysis the spatial patterns of transhumance in the Turkish and Italian cases can be categorized according to their socioeconomic context. The spatial patterns of transhumance in the Turkish case can be analysed in two categories. The first spatial pattern is constituted by tents, which were temporary dwellings used during seasonal movement or in the plateaus. The second pattern is defined by the permanent dwellings in the plateaus. Both of these patterns can be interpreted as examples of vernacular architecture. The spatial patterns of transhumance in the Italian case can be analysed in three categories. The first spatial pattern is constituted by tents, which were temporary dwellings used during seasonal movements. The second pattern is defined by the modest domed and vaulted structures of masonry which were used temporarily by the shepherds. These two spatial patterns can be categorized as types of vernacular architecture. In contrast to the first two patterns, the third one is a monumental pattern. The third spatial pattern is the fortified village built in the plateaus. This pattern which is designed, financed and produced by the state authority has monumental features due to its planned settlement and churches of high art. The fortified mountaineer village is the most characteristic pattern representing the Italian case study. While the vernacular patterns are the consequences of an organic growth in a long time span, the monumental pattern is the result of a single and planned construction process.

Another significant result of this comparative analysis is concerned with the distribution of temporary and permanent dwellings in the winter and summer habitats. The case study of Italy indicates that the fortified villages, which are the examples of permanent spatial pattern, is situated in the high plateaus. However, the dwellings used during seasonal movement and winter habitats are temporary. In contrast, the case study of Turkey demonstrates that in general the permanent dwellings are situated in the winter settlements and temporary dwellings, such as tents, are used in the high plateaus. All of the above-mentioned differences are due to cultural and geographic reasons.

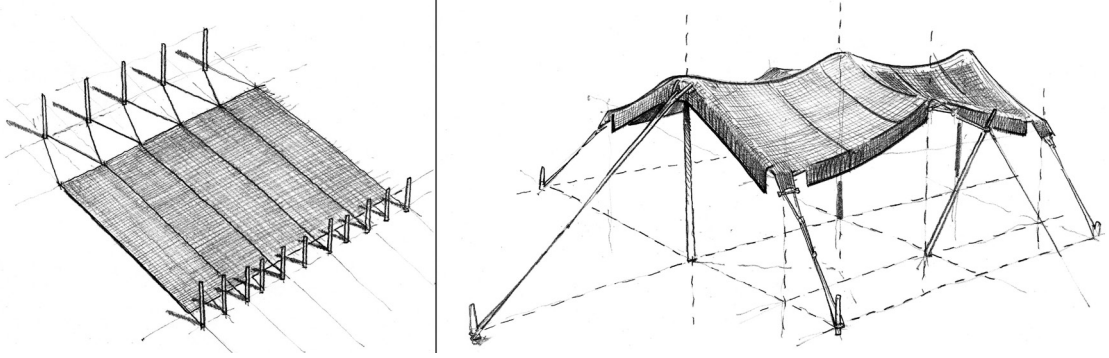
The common features of the selected case studies of the Mediterranean basin reinforce the idea of a common “Mediterranean” identity. In spite of spatial differences related with historical, cultural and geographical characteristics, transhumance and its spatial patterns define significant continuities across Mediterranean countries such as Turkey and Italy. The conclusions of this study also emphasise the necessity for enriching studies regarding transhumant cultures and their spatial configurations. The study also aims to develop consciousness about these unique cultures which are in the process of disappearing due to the changing environmental, social and administrative conditions. By comparing the architectural and spatial dimensions of these transhumant cultures, the study uncovers their characteristic strategies to sustain a habitat in harmony with the environment.

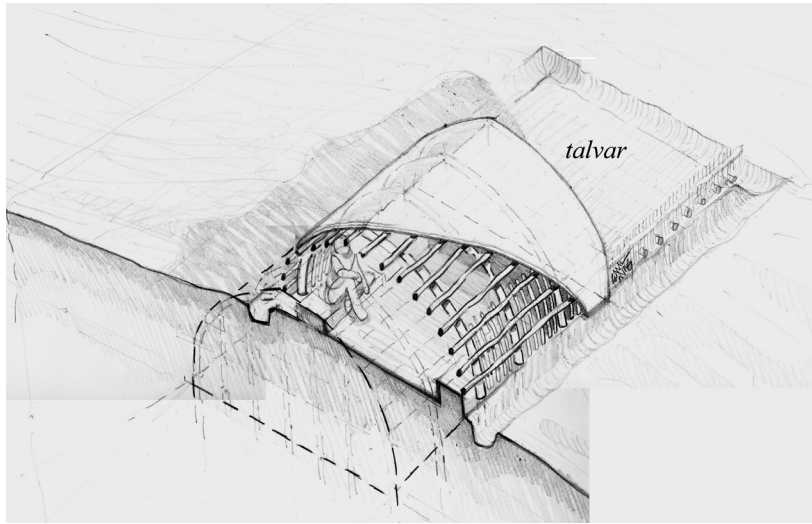
Res. 1 Akdeniz Havzası ve seçilen araştırma alanları

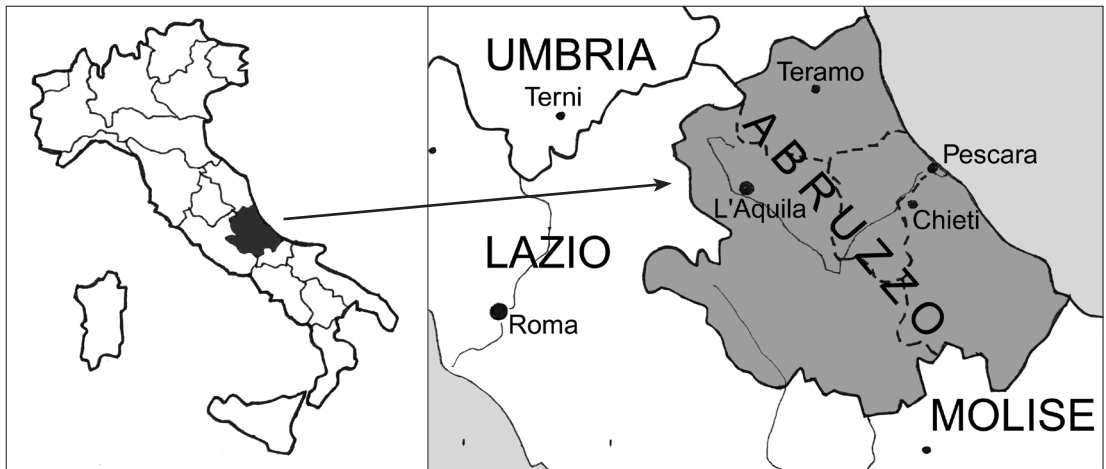
Res. 2 Batı Toroslar'da Yörük topluluklarının göç güzergâhları ve etki sahaları
(Bakır 1995, 76'dan yararlanılarak yeniden çizilmiştir)

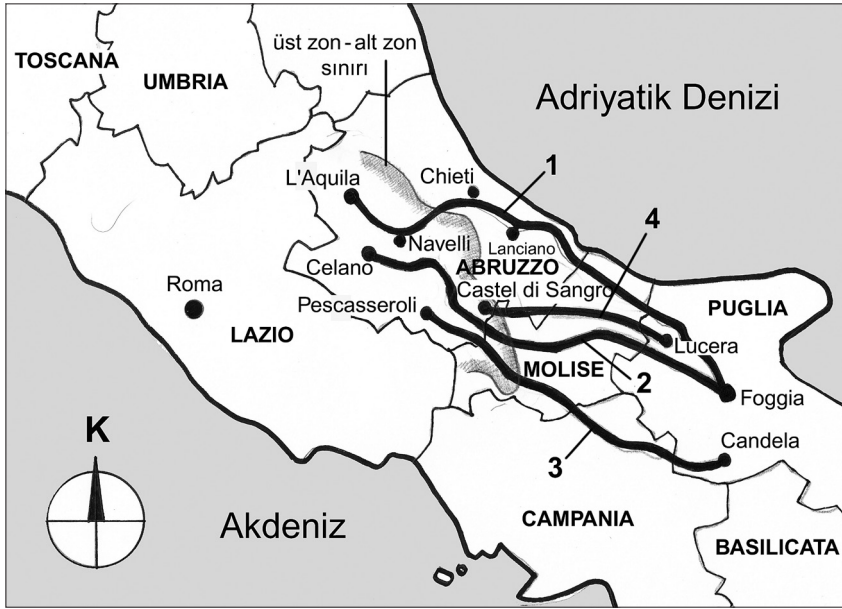
Res. 6 Yeni Osmanlı Yörükleri'nde kara çadırın üretimi ve konstrüksiyonu: kanatların bir araya getirilmesi ve direkler ve gergi elemanlarıyla bağlanması (Kavas 2013, 255)

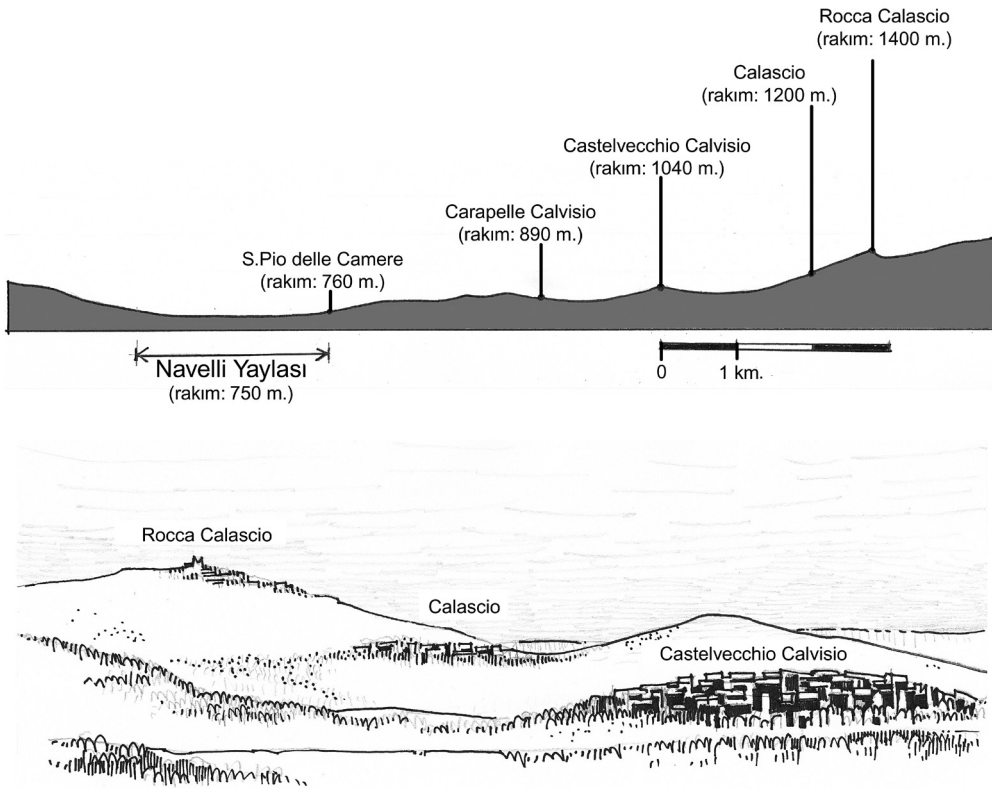
Res. 7
"Alaçık" veya
"Talvar" adı verilen
kalıcı mekânın
kurgusu
(Kavas 2012, 531)

Res. 8 Abruzzo ili ve bağlı ilçelerin Orta İtalya'daki konumu

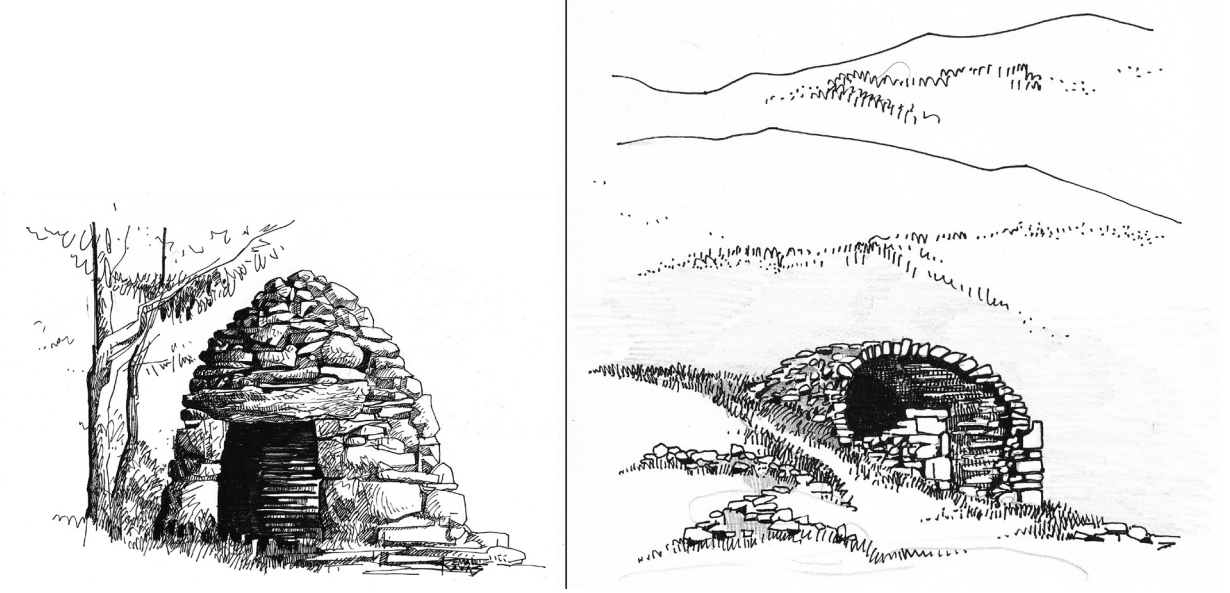

Res. 9
Abruzzo'yu
Foggia bölgesine
bağlayan ana
göç yolları
(Totani
2008, 56'dan
yararlanılarak
yeniden çizilmiştir)

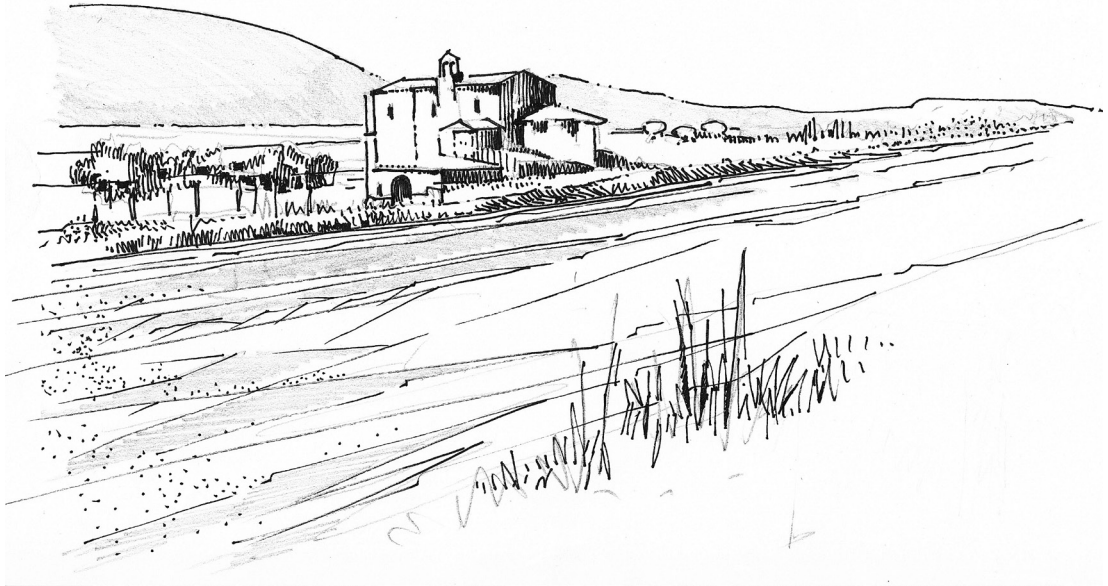

Res. 10 Navelli Yaylası'ndan geçen kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki kesit (üstte)
ve bu kesitin bir kısmının araziden görünüşü (altta)

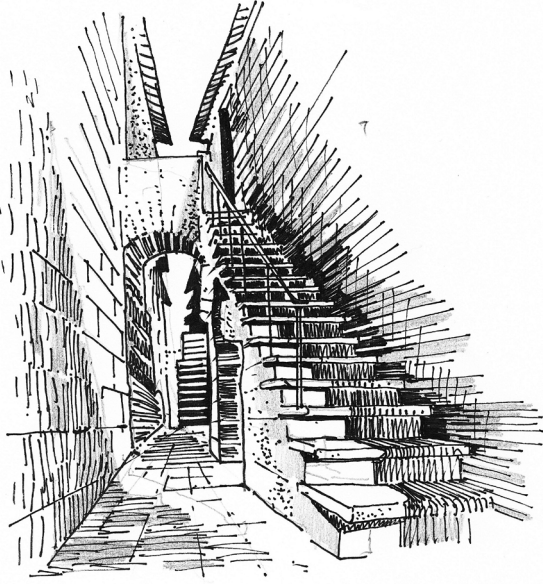
L'Aquila – Puglia ana göç yolu (Kral Patikası) üzerinde yer alan San Pio delle Camere ile yolun iç kesimlerinde yer alan 15. yy. Carapelle Baronluğu'na bağlı müstahkem köyler: Carapelle Calvisio, Castelvecchio Calvisio, Calascio, Rocca Calascio ve Santo Stefano di Sessanio. Batıda göç başlangıç noktası olan L'Aquila ilçe merkezi bulunur.

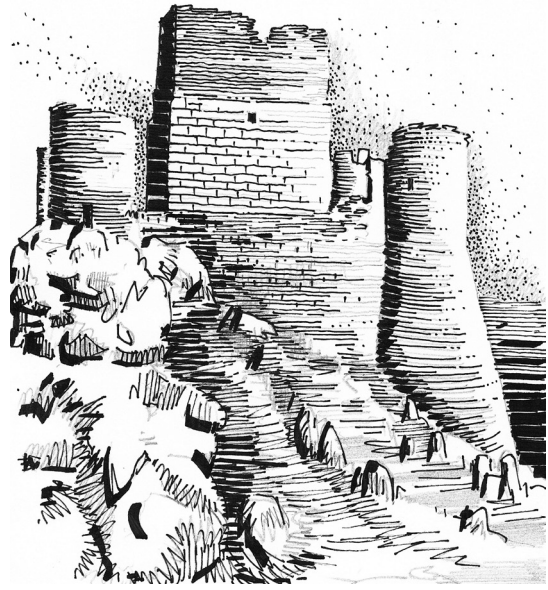
Res. 11 Navelli yakınlarında kubbeli bir yığma çoban barınağı, Orta İtalya (solda)
Majella Dağları'nda tonozlu bir yığma çoban barınağı, Orta İtalya (sağda)

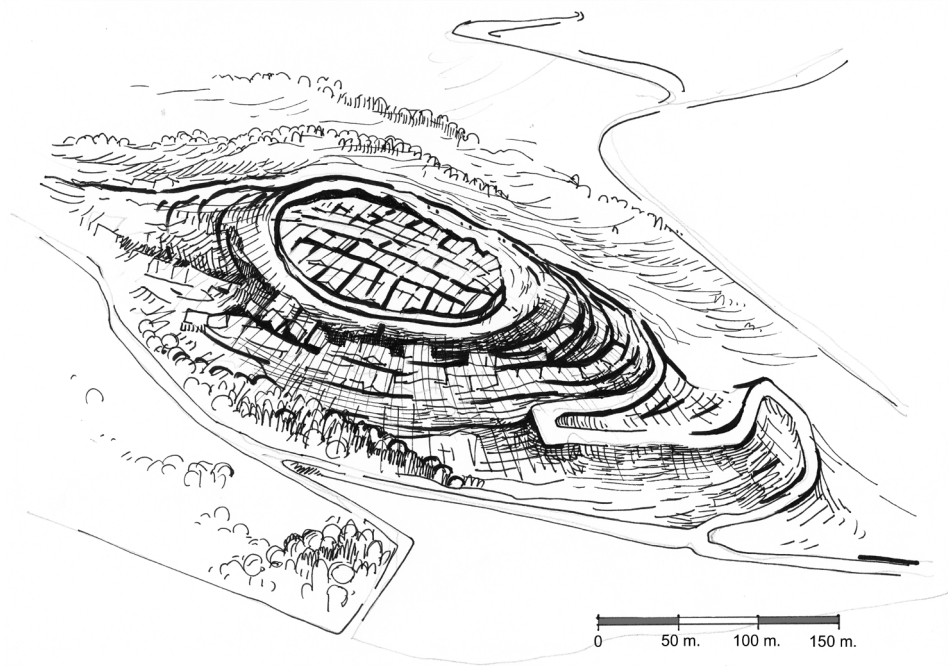
Res. 12 Navelli Yaylası'nda göç yolunun izleri ve kıyısında Santa Maria
in Cinturelli Kilisesi (Eylül 2013)

Res. 13 Castelvechio Calvisio müstahkem yerleşiminden karakteristik bir sokak perspektifi (Eylül 2013)

Res. 14 Rocca Calascio (Eylül 2013)

Res. 15 Castelvechio Calvisio. Müstahkem dağ köyünün elips biçimli ana çekirdeğinde dar sokaklardan oluşan ızgara sistemi açıkça okunabilmektedir. 15. yy. yerleşiminin etrafındaki yeni yapılar çekirdeğin disiplinli tasarımıyla karşıtlık oluşturmaktadır.

